

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΠΕΙΡΑΙΑ

ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ
ΜΟΝΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ ΣΤΗ ΣΚΟΠΕΛΟ &
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ
ΜΕ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ**

ΤΟΜΕΑΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:

ΡΕΚΚΑ ΑΡΓΥΡΩ
Α.Μ.28959

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

ΤΣΟΥΚΑΤΟΥ ΣΤΕΛΛΑ
ΤΖΟΥΒΕΛΕΚΗ ΜΑΡΙΑΛΕΝΑ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2010

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ ΣΤΗ ΝΗΣΟ ΣΚΟΠΕΛΟ ΤΩΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΣΠΟΡΑΔΩΝ και
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΜΕ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΗΣ
ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2001

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

I.	ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
II.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
	1. Γενικά	5
	2. Κωνσταντίνος Δαπόντες	10
	3. Ο Κώδικας Δαπόντε	14
III.	ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ	
	1. Ανάλυση τοπογραφικού περιοχής – πολεοδομικά	18
	2. Μορφολογία, αρχιτεκτονικές μορφές και αρχιτεκτονικά στοιχεία	22
	3. Τυπολογικά	36
	4. Υλικά και τρόποι δομής	40
	5. Εσωτερικός χώρος, διακοσμητικά στοιχεία, αγιογραφίες και σκεύη.....	46
	6. Παθολογία του μνημείου και προτάσεις	50
IV.	ΜΟΝΗ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ	
	1. Γενικά ιστορικά στοιχεία	52
	2. Τοπογραφικό της Μονής Ξηροποτάμου	55
	3. Το καθολικό	58
	4. Τυπολογικά	61
	5. Εσωτερικός χώρος, διακοσμητικά στοιχεία, αγιογραφίες και σκεύη.....	62
V.	ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ ΜΕ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ.....	67
VI.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	74
VII.	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	77
VIII.	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ : Σχέδια του καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας	78
IX.	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	85

I. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ιερά Μονή Ευαγγελιστρίας δεσπόζει απέναντι από το λιμάνι της Σκοπέλου και είναι ένα από τα σημαντικότερα μνημεία του νησιού καθώς παρουσιάζει έντονο ιστορικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Ωστόσο μέχρι στιγμής δεν είχαν γίνει τα σχέδια του καθολικού ούτε είχε πραγματοποιηθεί κάποια διεξοδική μελέτη για τη Μονή.

Η ίδρυση και η ακμή της Μονής συνδέεται με την επιφανή και εύπορη οικογένεια Δαπόντε, η οποία υπήρξε και ευεργέτης της Μονής Ξηροποτάμου του Αγίου Όρους. Η φροντίδα του Καισάριου Δαπόντε για τις δύο μονές καθώς και η αναφορά ότι θα αφιέρωνε τη Μονή Ευαγγελιστρίας στη Μονή Ξηροποτάμου με ώθησε να προβώ σε μια σύγκριση των δύο καθολικών ώστε να διαπιστώσω την ύπαρξη κοινών στοιχείων μεταξύ των δύο μοναστηριών.

Σε αυτό το σημείο οφείλω να ευχαριστήσω τρεις σημαντικούς ανθρώπους των οποίων η συμβολή υπήρξε πολύτιμη για την περάτωση της πτυχιακής μου εργασίας. Τον λόγιο κληρικό, πατέρα Κωνσταντίνο Καλλιανό, εφημέριο των ενοριών των τριών Ιεραρχών και του Αγίου Παντελεήμονα Σκοπέλου, για τις κατατοπιστικές και πολύ χρήσιμες πληροφορίες που μου παρείχε. Τον αρχιτέκτονα καθηγητή κ. Αλέξη Αλεξίου, που με την πολυετή εμπειρία του, τις εξειδικευμένες γνώσεις του, τις υποδείξεις του και την άψογη συνεργασία μας, καταφέραμε να αποτυπώσουμε το καθολικό της Μονής. Τη μοναχή Μαριάμ, τον υπομονετικό φύλακα άγγελο της Μονής.

II. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

II.1.ΓΕΝΙΚΑ

Το Ελληνικό νησί της Σκοπέλου βρίσκεται βορειοανατολικά της περιφέρειας Θεσσαλίας και ανήκει στο σύμπλεγμα των Βορείων Σποράδων μαζί με τη Σκιάθο και την Αλόνησο, μία συστάδα νησιών που εκτείνονται ανατολικά της Μαγνησίας και σε απόσταση 60 ναυτικών μιλίων από τον Βόλο. Έχει επιφάνεια 97 τετραγωνικά χιλιόμετρα, υψόμετρο 688 μέτρα, ακτογραμμή 67 χιλιόμετρα και πληθυσμό 4.696 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του έτους 2001. Πρόκειται για το μεγαλύτερο νησί του συμπλέγματος. Καταπράσινη, καλύπτεται κατά 70% από δάσος κυρίως χαλεπίας πεύκης και ποικίλη βλάστηση, με ελαιώνες και οπωροφόρα. Περιλαμβάνει δύο κύριους οικισμούς, τη Σκόπελο (βορειοανατολικά) και τη Γλώσσα (βορειοδυτικά), το χωριό του Νέου Κλήματος (δυτικά), καθώς και μικρούς τουριστικούς οικισμούς (Στάφυλος, Αγνώνας, Πάνορμος, Λουτράκι), ενώ αραιοκατοικημένες είναι βασικά δύο ζώνες: το ορεινό κέντρο του και η νοτιοανατολική πλευρά του νησιού. Η θαλάσσια επικοινωνία γίνεται κυρίως μέσω των λιμένων της Σκοπέλου και της Γλώσσας, ενίοτε δε του λιμένα του Αγνώνα, όταν επικρατεί κακοκαιρία. Οι αστικοί πόλοι είναι ενωμένοι μεταξύ τους με οδική υποδομή και η εμπορική κίνηση εμφανίζεται κυρίως γύρω από τον οικισμό της Σκοπέλου, με κίνηση κυρίως προσανατολισμένη στην Ηπειρωτική Ελλάδα και στα υπόλοιπα νησιά των Σποράδων.

Σε ό,τι αφορά στην αρχιτεκτονική του νησιού, η διαφύλαξη του παραδοσιακού τρόπου κτισίματος είναι εντυπωσιακή, αφενός χάρη σε υφιστάμενους αρχιτεκτονικούς κανόνες στα αστικά κέντρα και αφετέρου χάρη στον ίδιο τον έλεγχο από τους κατοίκους όσον αφορά τις αγροτικές ζώνες. Επί του παρόντος, αναπτύσσεται πολεοδομικό σχέδιο στην πόλη της Σκοπέλου, όπου θα καθορισθούν οι χρήσεις γης. Η θρησκευτική παράδοση καθιστά έντονη την παρουσία της με πάνω από 360 εκκλησίες και 7 μοναστήρια.

Η μοίρα του νησιού ήταν αναπόφευκτα ναυτική. Από τα αρχαία χρόνια τα σκοπελίτικα πλοία κατέκλυσαν τα λιμάνια της Μεσογείου και οι κάτοικοι του νησιού ήρθαν σε επαφή με τους μεγάλους πολιτισμούς του Αιγαίου. Η Σκόπελος γνώρισε το χριστιανισμό αρκετά νωρίς, στα μέσα του 4^{ου} αιώνα, μιας και ήταν έδρα Επισκόπου.

Από το χριστιανισμό και τη βυζαντινή αρχιτεκτονική η επιρροή στον κτιριακό σχεδιασμό του τόπου υπήρξε έντονη. Κατά τους νεότερους χρόνους το νησί βρέθηκε υπό την κατοχή των Ενετών, γεγονός το οποίο το προστάτευσε από την απομόνωση της τουρκικής υποδούλωσης και άνοιξε νέους δρόμους προς τη Δύση. Η ενετική κυριαρχία τελειώνει οριστικά το 1538, όταν ο Τούρκος κουρσάρος Χαϊρεντίν Μπαρμπάροσα (*Hayreddin Barbarossa*) επιτέθηκε κατά της Σκοπέλου και την κατέστρεψε εντελώς. Μετά από αυτό το γεγονός το νησί ερημώθηκε. Όσοι σώθηκαν κατέφυγαν στη γειτονική Εύβοια και στη Θεσσαλία, ενώ γύρω στα 1600 γύρισαν πίσω στο νησί και ξεκίνησε η τουρκική κατοχή, η οποία όμως δεν ήταν ιδιαίτερα αυστηρή. Οι κάτοικοι ήταν αυτοκυβερνούμενοι αλλά υποχρεώνονταν να πληρώνουν φόρους. Κανένας υπήκοος Τουρκικής καταγωγής δεν εγκαταστάθηκε στο νησί.

Εκείνη την εποχή κτίζεται η Ιερά Μονή Ευαγγελιστρίας (εικόνα 1) η οποία βρίσκεται στα ανατολικά της πόλης της Σκοπέλου, σε δυσπρόσιτη πλευρά φαραγγιού του όρους Παλούκι. Από τη Μονή παρέχεται εξαιρετική θέα προς την πόλη και το λιμάνι.

Εικόνα 1. Η Ιερά Μονή Ευαγγελιστρίας όπως φαίνεται από ψηλά.

Η Ιερά Μονή Ευαγγελιστρίας είναι ένα από τα πάμπολλα μεταβυζαντινά μνημεία που διασώζονται στη νήσο Σκόπελο. Η ίδρυση και η ακμή της συνδέονται με τη μεγάλη και εύπορη οικογένεια Δαπόντε.

Ο Στέφανος Δαπόντες, προερχόμενος από παλιά εξελληνισμένη ενετική οικογένεια (*Da Ponte*) της Άνδρου, πρόξενος της Αγγλίας στη Σκόπελο επί σειρά ετών με νομικές αρμοδιότητες, αναστήλωσε εκ θεμελίων παλαιότερη μονή που βρισκόταν στη θέση της σημερινής κατά τις αρχές του 18ου αιώνα. Ο Χατζή Στεφανής Δαπόντες με έξοδά του ανακαίνισε το 1712 το παλαιό μοναστήρι, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη θαυματουργική διάσωσή του στη Σκύρο. Σε αυτόν οφείλεται συνεπώς η κατά βάσιν μορφή που έχει σήμερα η Μονή. Η πληροφορία του Θαύματος που έζησε ο Χατζή Στεφανής Δαπόντες, αλλά και η προϋπαρξη της μονής, καταγράφονται από τον Καισάριο, γιο του Στέφανου, στο έμμετρο έργο του *"Απαρίθμηση των ονομαστών Ναών και Μονών της Παναγίας"*:

"... εις ένα μοναστήριον, κτίριον πατρικόν μου,

το μέγιστον προσκόνημα σ' όλην την Σκόπελόν μου,...

Τούτο το μοναστήριον με θαύμ' ανεκαινίσθη

υπερφυές και θαυμαστόν κι ως φαίνεται' εστολίσθη,

διότι ήτο εις μικρήν πρότερον εκκλησίαν.

Θυμούμαι ο πατέρας μου με είπε την αιτίαν

και έχω κρίμα εις αυτήν αν δεν την ιστορήσω..."

Η ανακαίνιση εκείνη την εποχή στοίχισε "5 πουγγία", ήτοι 2.500 γρόσια (5x500). Το προϋπάρχον στην ίδια θέση ανδρικό μοναστήρι είχε κτιστεί από τον πατέρα του Στέφανου, Ιωάννη Γραμματικό. Την ύπαρξη του παλαιότερου κτίσματος επιβεβαιώνει η ύπαρξη επιγραφής που φέρει το όνομα του επισκόπου Ιωάσαφ με χρονολογία 1676. Η ανακαίνιση της μονής από τον Χατζή Στεφανή επιβεβαιώνεται με δύο βασικούς τρόπους. Σύμφωνα με τον κώδικα 193 της μονής Ευαγγελιστρίας Σκοπέλου, που συνέταξε ο Καισάριος, αναφέρεται ότι *"...στον τόπο που υψώνεται το σημερινό μοναστήρι υπήρχε «μονή-δριον...[ναός] πεσών.. .ανηγέρθη εκ θεμελίων, δι' εξόδων... πέντε πουγγίων και επιστασίας (του Χατζή) Στεφανή»*. Εκτενέστερη αναφορά στον κώδικα αυτό γίνεται στη συνέχεια της εργασίας.

Επιπρόσθετα επιβεβαιώνεται και από επιγραφή που βρίσκεται χαραγμένη σε κρήνη της εσωτερικής αυλής της μονής:

«ΤΟΥ ΚΤΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΑΥΤΗΣ ΧΑΤΖΗ ΣΤΕΦΑΝΗ ΔΑΠΟΝΤΕ ΥΙΟΥ[Υ] ΙΩ[ΑΝ]ΝΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ [ΤΟ] ΚΤΗΡΙΟΝ ΚΕ Η ΒΡΥΣΙΣ ΑΥΤΗ ΑΨΙΒ [1712]».

Το 1712 επίσης κτίσθηκε νέος ναός προς τιμήν του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Στη επιγραφή που βρίσκεται πάνω από τη βόρεια πύλη του Καθολικού της Μονής διαβάζουμε:

« ΔΙ ΕΞΟΔΟΥ ΧΑΤΖΙ ΣΤΕΦΑΝΗ ΔΑΠΟΝΤΕ 1712». (εικόνα 2)

Εικόνα 2. Η επιγραφή που βρίσκεται χαραγμένη από τη βόρεια πύλη του Καθολικού της Μονής.

Την κτητορική δραστηριότητα του Χατζή Στεφανή υπογραμμίζει εξ' άλλου και η επιγραφή που βρίσκεται στο γείσο του κιονοκράνου του βορειοδυτικού κίονα του καθολικού της μονής:

«Κ / ΑΨΙΒ [1712] ΚΤΙΤΩΡ ΣΤΕΦΑΝΗΣ ΔΑΠΟΝΤΕΣ».

Πάντως στη δαπάνη ανέγερσης του νέου καθολικού φαίνεται ότι συνέβαλε και ο Ιερομόναχος Παχώμιος ο εκ Πάρου Διονυσιάτης, όπως φαίνεται από την έξης επιγραφή που σώζεται χαραγμένη στο γείσο του κιονοκράνου του βορειοανατολικού κίονα του καθολικού:

«ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ ΠΑΧΩΜΙΟΣ ΕΚ ΠΑΡΟΥ».

Το όνομα του Ιερομόναχου Παχωμίου του εκ Πάρου του Διονυσιάτου, εμφανίζεται επίσης στην κτητορική επιγραφή του έτους 1711 στο ναού της Παναγίας Φανερωμένης Χώρας Σκοπέλου. Ο ναός αυτός παλαιότερα ήταν μετόχι της μονής Διονυσίου του Αγίου Όρους.

II.2. ΚΑΙΣΑΡΙΟΣ (ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ) ΔΑΠΟΝΤΕΣ

Ο Κωνσταντίνος Δαπόντες (εικόνα 3) γεννήθηκε στη Σκόπελο το 1713, σύμφωνα με χειρόγραφο που σώζεται στη Μονή Ξηροποτάμου. Ήταν γιος του Στέφανου και της Μαγδαληνής, οι οποίοι είχαν συνολικά δώδεκα αγόρια και τρεις κόρες και ήθελαν τα παιδιά τους να μορφώθουν. Με πρωτοβουλία του Στέφανου ιδρύθηκε η Ακαδημία Σκοπέλου στην οποία φοίτησε ο νεαρός Κωνσταντίνος μέχρι την ηλικία των δεκαεπτά ετών. Το 1731 πήγε στην Κωνσταντινούπολη για να συνεχίσει τις σπουδές του. Εκεί γνώρισε τον δραγουμάνο του στόλου Κωνσταντίνο Βεντούρα, ο οποίος πρότεινε στον νεαρό Κωνσταντίνο να εργαστεί στη Βλαχία σαν γραμματέας των Μαυροκορδάτων και παράλληλα να συνεχίσει της σπουδές του.

Εικόνα 3. Ο Κωνσταντίνος Δαπόντες

Όπως μαθαίνουμε από τον ίδιο, στο έργο του *Κήπος Χαρίτων*, τα κέρδη του από τις εξυπηρετήσεις που έκανε σε διάφορους τοπικούς άρχοντες ήταν μεγάλα. Καθοριστική για τη ζωή του Δαπόντε στάθηκε η διαμάχη του με τον Αντωνάκη Ραμαδάν(η), ο οποίος ήταν ανώτατος αξιωματούχος της αυλής του Ιωάννη Μαυροκορδάτου.

Ο Δαπόντες είχε προκαλέσει την αντιπάθεια του Ραμαδάνη και της κοινωνικής ομάδας του, όχι μόνο λόγω των δώρων *«οπού ελάμβανε ο Σκοπελίτης παρά πάντων και δια κάθε υπόθεσιν»* αλλά και για την αλαζονική συμπεριφορά, την υπέρμετρη φιλοδοξία και τη φιλαργυρία του. Παρόλα ταύτα, ο Σκοπελίτης λόγιος κατόρθωσε, με την επιρροή του στον ηγεμόνα, να απομακρύνει τον αντίπαλο του για ένα διάστημα. Η επιτυχία του όμως ήταν παροδική γιατί ο Ραμαδάνης χρησιμοποίησε τις δικές του επιρροές για να τον στείλει στη φυλακή. Ο Δαπόντες γλιτώνει αρχικά τη σύλληψη και αποσύρεται στην Κριμαία, αλλά τελικά συλλαμβάνεται το 1747. Μένει στη φυλακή του Μουχατζίρ Αγά 20 μήνες, πιο συγκεκριμένα από τον Μάρτιο του 1747 έως τον Νοέμβριο του 1748. Τελικά ο Κωνσταντίνος εξαγόρασε την ελευθερία του με 55 πουργιά, δηλαδή δίνοντας όλη την περιουσία του. Ωστόσο, το διάστημα της φυλακής υπήρξε για τον Δαπόντε περίοδος αυτοκριτικής και μεταμέλειας. Το Δεκέμβριο του 1748 γράφει *«...Ήτον λοιπόν αναγκαία η φυλακή... Μου εφάνη πικρά, μου εφάνη οδυνηρά, μου εστάθη όμως σωτήριος»*.

Μετά την αποφυλάκισή του, αποσύρεται στη Μονή της Αγίας Τριάδας στη Χάλκη κι έρχεται σε επαφή με πολιτικές και πνευματικές προσωπικότητες της εποχής. Εκεί γνωρίζει τη Μαριόρα, κόρη του Ιωάννη και της Φευρωνίας από την Κωνσταντινούπολη, την οποία αρραβωνιάζεται τον Σεπτέμβριο του 1749 και παντρεύεται στις 12 Νοεμβρίου του ίδιου έτους. Τον Αύγουστο του 1751 αποκτά μία κόρη, τη Μαγδαληνή, που πέθανε σε ένα μήνα, ενώ ύστερα από λίγο πεθαίνει και η γυναίκα του.

Οι δύο αυτοί ξαφνικοί θάνατοι όπως ήταν φυσικό υπήρξαν μεγάλο πλήγμα για τον Δαπόντε, ο οποίος το 1753 εγκαταλείπει τα εγκόσμια, γίνεται μοναχός με το όνομα Καισάριος και αποσύρεται στη νήσο Πιπέρι, απέναντι από τη Σκόπελο. Τους λόγους που τον οδήγησαν στην απόφαση αυτή τους αναφέρει ο ίδιος: *«ήταν η απογοήτευση από έναν κόσμο που με επίκρανε, αλλά και μια τάση αυτοτιμωρίας για όσα κακά διέπραξα στην εγκόσμια ζωή μου»*. Το 1756 εγκαθίσταται στη Μονή Ευαγγελιστρίας στη Σκόπελο, που είχε κτισθεί από τον πατέρα του. Το 1757 φεύγει για προσκύνημα στη Μονή Ξηροποτάμου του Αγίου Όρους, όπου δέχτηκε να αναλάβει την αποστολή ζητείας της μονής προς τις ρουμανικές χώρες.

Ο θεσμός της ζητείας, δηλαδή της οργανωμένης συλλογής ελεημοσυνών (σε χρήμα ή σε είδος) εκ μέρους μιας μονής σε μια οριοθετημένη γεωγραφική περιοχή που ονομάζεται ταξίδιον και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ήταν γνωστός ήδη από τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους. Ωστόσο, αναπτύχθηκε ευρύτατα στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας και ασκήθηκε με ιδιαίτερη ένταση στον 18ο αιώνα. Η επιτυχής άσκηση της ζητείας εξαρτιόταν από πολλούς παράγοντες. Βασικός παράγοντας ήταν η ικανότητα του μοναχού να πείσει τους πιστούς στις πόλεις και στα χωριά όπου περιόδευε να συνδράμουν το μοναστήρι του. Επίσης συνέδραμαν στην προσπάθεια αυτή η δεξιότητα του μοναχού να δημιουργήσει ένα σταθερό πλέγμα πνευματικών και κοινωνικών σχέσεων με τις τοπικές κοινωνίες, αλλά και η αίγλη και η ακτινοβολία της μονής που εκπροσωπεί. Προσοδοφόρο αποτέλεσμα της ζητείας έχει άμεσο θετικό αντίκτυπο για τη θέση του μοναχού στη μοναστική του κοινότητα.

Τα επόμενα χρόνια λοιπόν περιόδευσε σε περιοχές της Ελλάδας και στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και συγκέντρωσε χρήματα για τη Μονή. Επέστρεψε στο Άγιο Όρος το 1765 και έμεινε στη Μονή Ξηροποτάμου, όπου ασχολήθηκε με την επίβλεψη της επισκευής του Καθολικού και στη συνέχεια πήγε στη Μονή Κουτλουμουσίου. Το 1777 επέστρεψε στην οικογενειακή Μονή Ευαγγελίστριας στη Σκόπελο, όπου έμεινε περί τα επτά έτη. Τον Ιούνιο του 1784, αφιερώνει τη Μονή Ευαγγελίστριας στη Μονή Ξηροποτάμου, στην οποία μεταβαίνει τον Ιούλιο του ίδιου έτους. Δεν προλαβαίνει όμως να ολοκληρώσει την αφιέρωση, διότι, πριν λάβει την επικυρωτική απάντηση των αγιορειτών, πεθαίνει στο Άγιον Όρος στις 4 Δεκεμβρίου του 1784.

Αναφορικά με το έργο του, ο Δαπόντες υπήρξε ένας από τους γνωστότερους συγγραφείς του Βαλκανικού χώρου κατά τον 18ο αιώνα. Ασχολήθηκε με τα γράμματα, την πολιτική και τον μοναχισμό. Ο Δαπόντες έχει συγγράψει 26 έργα, από τα οποία έχουν τυπωθεί 18, ενώ τα άλλα διασώθηκαν σε χειρόγραφη μορφή κυρίως στη Μονή Ξηροποτάμου. Τα θέματά του είναι θρησκευτικά, σατυρικά, ιστορικά και γεωγραφικά και έχουν μεγάλη ιστορική αξία, αφού αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών για την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες σε μια κρίσιμη εποχή αλλαγών και εσωτερικών διακυμάνσεων.

Επιπλέον, το έργο του Δαπόντε μας παρέχει πολλές κοινωνικές, ιστορικές και αρχαιολογικές πληροφορίες για τη Σκόπελο, τη «*χρυσή πατρίδα*» και «*παμφιλιάτη νήσο*» του. Τα αυτοβιογραφικά κείμενα του Δαπόντε αντικατοπτρίζουν την ενιαία βαλκανική συνείδηση των λαών της χερσονήσου. Το έργο του Δαπόντε ωστόσο, ζωηρός και άμεσος φορέας της νοοτροπίας και της κοινωνικής εμπειρίας της εποχής του, αγνοήθηκε από την πλειονότητα των σύγχρονων μελετητών. Ο Δαπόντες δεν υπήρξε φορέας του Διαφωτισμού και επομένως οι ιδεολογικές κατακτήσεις του 18ου αιώνα και οι αλλαγές στις αισθητικές προτιμήσεις των νεότερων χρόνων έθεσαν το έργο του στο περιθώριο. Το έργο του όχι μόνο δεν είναι δευτερεύον, ασήμαντο, απλοϊκό και αποκλειστικά ηθογραφικό, αλλά αντίθετα, η παραμέληση της αξίας του έργου του Δαπόντε στέρησε τις νεοελληνικές φιλολογικές και ιστορικές μελέτες από έναν λογοτεχνικό και ιστορικό θησαυρό με πολύτιμες πληροφορίες για τον λαό μας και τα Βαλκάνια.

Κάποια από τα σημαντικότερα έργα του είναι: *Καθρέπτης γυναικών*, *Χρηστοθήθεια*, *Τράπεζα πνευματική*, *Λόγοι πανηγυρικοί*, *Κανών περιεκτικός πολλών εξαιρέτων πραγμάτων*, *Κήπος Χαρίτων*, *Χρονογράφος*, *Γεωγραφική Ιστορία*, *Δακικαί Εφημερίδες*, ακόμα ποιήματα και επιστολές προς διάφορες προσωπικότητες της εποχής του. Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι ο ίδιος ο Δαπόντες κάνει λόγο στα βιβλία του, και για άλλα έργα του για τα οποία δεν γνωρίζουμε τίποτα.

II.3. Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΔΑΠΟΝΤΕ

Πρέπει σε αυτό το σημείο να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στον κώδικα 193 της Ιεράς Μονής Ευαγγελιστρίας, ο οποίος έγινε το έτος 1777 και στον οποίο καταγράφονται όλα τα ιστορικά στοιχεία που αφορούν τη Μονή. Επίσης στον κώδικα αυτόν αναφέρεται και περιγράφεται όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία της Μονής κατά την περίοδο που κατοικούσε εκεί ο Καισάριος. Από το κώδικα 193 μεταφέρονται μερικά χαρακτηριστικά αποσπάσματα, από τα οποία πληροφορούμαστε πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία:

Εις το όνομα του Π(ατ)ρ(ό)ς, κ(αί) του Υιού κ(αί) του Αγίου Πν(εύματος)

Κώδιξ της εν τη νήσω Σκοπέλων ιεράς, κ(αί) Σταυροπηγιακής Μονής του Ευαγγελισμού, της επονομαζόμενης Ευαγγελιστρίας, γενόμενος κατά το χλιοστόν επτακοσιοστόν εβδομηκοστόν έβδομον έτος το σωτήριον. Εν ω περιέχονται, κ(αί) γράφονται τα εν αυτή προϋπάρχοντα πράγματα, αλλά δη κ(αί) τα κατά διαφόρους καιρούς προσγινόμενα, κ(αί) αφιερούμενα, κινητά κ(αί) ακίνητα. Εν πρώτοις ο περικαλλής ούτος, κ(αί) Άγιος Ναός του Ευαγγελισμού της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου, κ(αί) αειπαρθένου Μαρίας, εχτίσθη εν έτει σ(ωτη)ρίω αψιβ [1712] ως φαίνεται άνωθεν της Πύλης, παρά του εν μακαριά τη λήξει γενομένου προσκυνητού Στεφάνου Δαπόντε του πατρός ημών, διαδεχθέντος το ιερόν τούτο μοναστήριον παρά του μακαρίτου πατρός αυτού Ιωάννου Γραμματικού.

Τα εν τω Ναώ.

Εν πρώτοις εις τα δεσποτικά η Δεσποτική εικών του Χ(ριστο)ύ, επί θρόνου καθήμενου, με στέφανον αργυρούν. Πλησίον αυτής η εικών του Ευαγγελισμού με στέφανον αργυρούν η Παναγία κ(αί) ο Αρχάγγελος Δεξιά του Χ(ριστο)ύ η Πάνσεπτος.

Τα ιερά σκεύη, κ(αί) Ευαγγέλια, κ(αί) άλλα.

Άγιον Ποτήριον με το δισκάριον, κ(αί) αστερίσκον αργυρά, μαλαματοκαπνισμένα, τιμής υπέρ τα ογδοήντα γρόσια του κτήτορος του π(ατρός) μου. Άγιον Ποτήριον με το δισκάριον, κ(αί) αστερίσκον υπέρ τα εκατόν γρόσια, Καισαρίου. Έτερα τρία αργυρά κτητορικά. Δύο λαβίδας ασημένιας. Ζέον ασημένιον. Λόγχη ασημένια. Άγιον Αρτοφόριον μπαγαδένιον με κουτί χρυσό μέσα δια τον Άγιον Άρτον.

Τα Ιερά Άμφια κ(αί) άλλα.

Επιτάφιος κεντητός χρυσός κτητορικός. Δύο χρυσάς πύλας της μεσηνής ωραίας Πύλης του αγίου Βήματος, Καισαρίου. Πέντε ποδιάς χρυσάς κεντητάς καί υφαντάς, Καισαρίου. Εν κάλυμμα της Αγίας Τραπέζης χρυσό, Καισαρίου. Κ(αί) έτι δύο προτητερινά, μεταξωτό κ(αί) σεντώνι κεντητό. Κ(αί) εις την προσκομιδήν εν χρυσό. Ένας αέρας κ(αί) δύο καλύμματα κεντητά χρυσά με μαργαριτάρι.

Τα Ιερά βιβλία της Εκκλησίας.

Δύο τετραενάγγελα, ένας πραξαπόστολος. Απόστολος, Ψαλτήριον, τα δώδεκα Μηνιαία, ετέρα οκτώ μόνον Καισαρίου. Τριώδια δύο, Πεντηκοστάριον, δύο Παρακλητικάς, Ωρολόγιον. Ευχολόγιον, Τυπικόν. Κυριακοδρόμιον, Δαμασκητός, Συναξαριστής, Παράδεισος. Νέος Παράδεισος. Εκλόγιον, Καλοκαιρινή, Ειρμολόγιον, Εκλογή. Ιωάννου της Κλίμακας.

Τα εν τω μοναστηρίω.

Αι δύο καμπάνες, η μεν του κτήτωρος, αιωνία του η μνήμη, η δε μικρότερα, Καισαρίου του υιού αυτού. Εν σινίον οκάδες εξ, μία λεκάνη με το καφάσι της, κ(αί) το μπρίκι. Άλλη μία έτι, κ(αί) δύο μπρίκια. Τέσσαρα χαλκώματα του μαγειρίου, δύο ταβάδες, δύο τηγάνια, δύο ταψία, δύο κανδηλέρια, δύο γκιούμια, πέντε μεγάλα χαλκώματα δια το σιτάρι της εορτής, εν ρακοκάζανον με το καπάκι, κ(αί) τον λουλά. Μία χουλιάρα χαλκωματένια, κ(αί) ετέρα τινά.

Τα έξω κ(αί) πόρρω του μοναστηρίου.

Εικόνα 4. Στο Μετόχι που μνημονεύεται στον Κώδικα διασώζεται μέχρι σήμερα η κρήνη.

Έχει τρία εξωκκλήσια. Εν τον Άγιον Ιωάννην τον Θεολόγον εις τόπον ονομαζόμενον του Σκληρή. Δεύτερον τον Άγιον Γεώργιον, μετόχι επονομαζόμενον (εικόνα 4) , εις ταίς ποδιαίς του όρους, εις την μέσην του οποίου είναι το Άγιον Μοναστήριον. Καί τρίτον την Κοίμησιν της Παναγίας εις την κορυφήν του όρους, εις τον μύλον επάνω. Έχει δε προς τούτοις κ(αί) το μονήδριον με τρία τέσσαρα κελλία των Αγίων Αρχαγγ(έλ)ων, των οποίων ο ναός κτίριον Καισαρίου. Έχει κ(αί) τρία μαγαζιά κάτω εις την Χώραν, το πρώτον δε κ(αί) μεγαλύτερον του Καισαρίου, το κ(αί) ρακοπωλείον.

Αφιερώματα μεταγενέστερα αφ' ου ήλθα δηλαδή εγώ ο Καισάριος εις το μοναστήριον, εν ετει σ(ωτη)ρίω αφοη [1788] Οκτωβρίου είκοσι.

Μουρισάκινα γυνή του αδελφού μου Γεωργίου αφιέρωσε το εις τον Χ(ριστό)ν στα Πλατανάκια χωράφιον με γράμμα.

Τα αμπελοχώραφα.

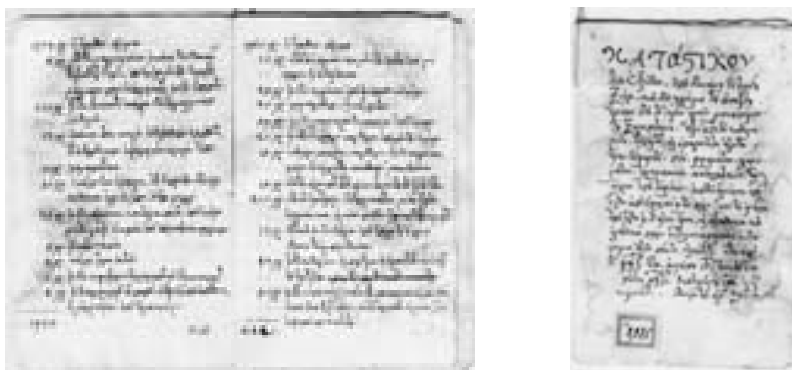
Η Αμπελική κοντά στον γιαλό, έτερον αμπέλιον απάνω από την Αμπελική, πλησίον Ιωάννου Μεταζίνας, κ(αί) Γερακογεραντιλή κ(αί) από το άλλο μέρος ρέμα. Έτερον αμπέλιον εις την Παναγίαν στο Λιβάδι. Έτερον αμπέλιον εις τον Άγιον Κωνσταντίνον του Καισαρίου, καρούτα, καδί κ(αί) δύο βαρέλια, προς τριανταπέντε βαρέλας το καθέν. Χωράφιον εις το Λιβάδι, πλησίον Διοματάρη Μόρου, κ(αί) Σταμάτη παπά Νικολού Σακί. Χωράφιον εις τον Άγιον Ιωάννην εις τον Κάμπον με ελαίας, πλησίον Γεωργίου Παρασκευούς.

Το πρωτότυπο του Κώδικα βρίσκεται στο αρχείο της Μονής Ευαγγελιστρίας. Αποτελείται από 51 χειρόγραφα φύλλα (εικόνα 5). Το κείμενο στην αρχή περιλαμβάνει σημειώσεις από τον αδελφό του Δαπόντε, τον Ιωάννη. Οι σημειώσεις αυτές περιλαμβάνουν την ίδρυση και την αναστύλωση της Μονής την περίοδο πριν τον ερχομό του Καισαρίου.

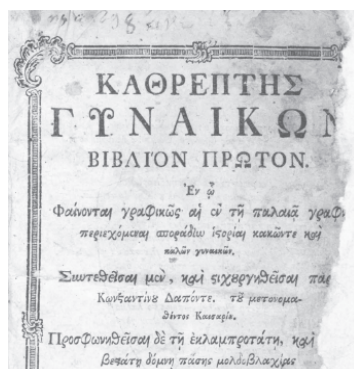
Πέραν του κώδικα ο Καισάριος διατηρούσε αρχείο με θέματα πάσης φύσεως που αφορούσαν τη Μονή. Για παράδειγμα, διασώζονται διάφορα κατάστιχα εξόδων με ιδιόχειρες σημειώσεις του ίδιου του Δαπόντε. Τα στοιχεία αυτά (εικόνες 6α και 6β) βρίσκονται στο αρχείο της Μονής Ευαγγελιστρίας. Σημειώνεται ότι η πιο πλήρης διερεύνηση του Κώδικα έχει γίνει από τον Π. Γουναρίδη στο έργο του σχετικά με το αρχείο της Μονής Ευαγγελιστρίας.

Εικόνα 5. Φύλλα από τον Κώδικα του Δαπόντε όπως διασώζονται σήμερα. Στα δεξιά το πρώτο φύλλο του Κώδικα και στα αριστερά το τελευταίο.

Εικόνα 6α. Τα ιδιόχειρα κατάστιχα εξόδων της Μονής από τον Καισάριο

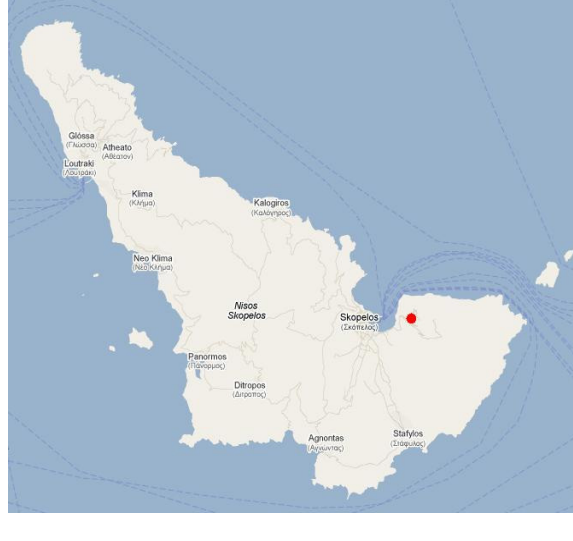

Εικόνα 6β. Παλαιά έκδοση του έργου του Δαπόντε «Καθρέπτης Γυναικῶν».

III. ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ

III.1. Ανάλυση Τοπογραφικού Περιοχής, Πολεοδομικά

Ο περιτειχισμένος χώρος της μονής καταλαμβάνει έκταση 800 τετραγωνικών μέτρων και περιβάλλεται από πυκνή θαμνώδη δασική βλάστηση και ελαιώνες. Βρίσκεται ανατολικά της πόλης της Σκοπέλου (εικόνα 7α). Πιο συγκεκριμένα, η Μονή βρίσκεται στο βουνό Παλούκι, περί τα 3,5 χιλιόμετρα ανατολικά της Χώρας και έχει θέα προς το λιμάνι της Σκοπέλου. Η πρόσβαση στη Μονή γίνεται πλέον από δρόμο, που στο μεγαλύτερο μήκος του είναι ασφαλτοστρωμένος, αλλά παλαιότερα γινόταν από μονοπάτι. Η πρόσβαση απαιτεί την προσπέλαση του δευτερεύοντος οδικού δικτύου της πόλης (εικόνα 7β) για τη συγκεκριμένη περιοχή. Παρατηρούμε επίσης ότι η Μονή βρίσκεται μεταξύ θαλάσσιας και ορεινής περιοχής, κάτι που προσδίδει μεγάλο αρχιτεκτονικό, φυσιοδιφικό αλλά και τουριστικό ενδιαφέρον. Το μοναστήρι σήμερα κατοικείται και είναι μονή καλογραιών.

	
<p>Εικόνα 7α. Η θέση της Μονής Ευαγγελιστρίας στη Σκόπελο.</p>	<p>Εικόνα 7β. Η θέση της Μονής μεταξύ θάλασσας και βουνού.</p>

Η επιλογή της θέσης της Μονής είναι προσεκτικά ορισμένη. Η περίοδος, κατά την οποία επιλέχθηκε το μέρος αυτό προς ανοικοδόμηση, χαρακτηρίζεται από έντονη οχυρωματική και πολεοδομική ανασφάλεια. Ακόμη και η Κωνσταντινούπολη είχε λεηλατηθεί, μετά την ανάκτησή της, και όλα τα δημόσια και θρησκευτικά της κτίρια είχαν παραμεληθεί για δεκαετίες. Μόνο όσες πόλεις παρείχαν ασφάλεια στους κατοίκους τους συνέχιζαν να υφίστανται. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτής της τάσης είναι ο Μυστράς όπου διακρίνονται δύο διαδοχικές πολεοδομικές φάσεις, με εντελώς διαφορετικά χωροταξικά σχέδια και επί της ουσίας την μετακίνηση της παλαιάς επαρχιακής πόλης του Μυστρά. Αντίθετα σε περιπτώσεις όπως η Λακεδαιμονία όπου δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις που προαναφέρθηκαν, οι πόλεις εγκαταλείφθηκαν και ερημώθηκαν.

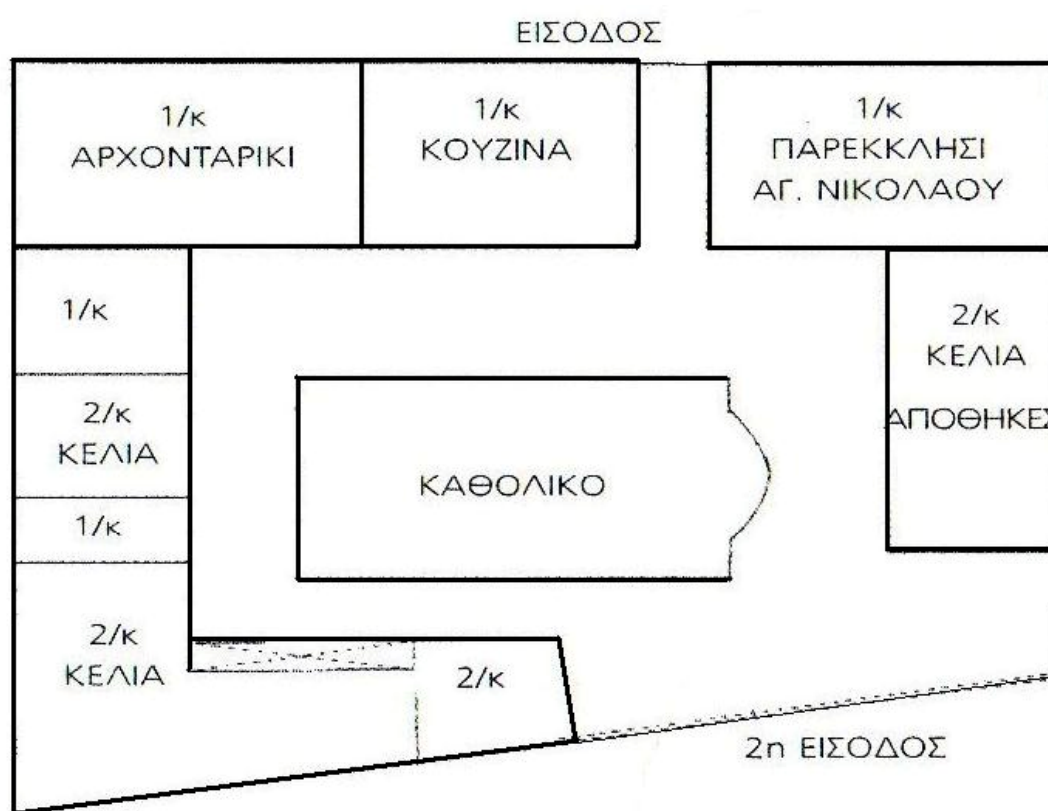
Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι η ευρύτερη τοπογραφική περιοχή όπου βρίσκεται η Μονή Ευαγγελιστρίας ήταν ιδανική για την ανοικοδόμηση θρησκευτικών κτιρίων, λόγω των έντονων γεωλογικών της στοιχείων. Για το λόγο αυτό παρατηρούμε (εικόνα 7β) αρκετές μονές που ανοικοδομήθηκαν κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο και διασώζονται μέχρι σήμερα. Διαπιστώνουμε την αναγκαιότητα του έντονου φρουριακού χαρακτήρα της Μονής (εικόνες 8α, 8β και 8γ) καθώς επίσης και τον εσωστρεφή χαρακτήρα της. Η Μονή βρίσκεται επί ενός βράχου στους πρόποδες του βουνού, εξασφαλίζοντας μέγιστη ασφάλεια και πανοραμική θέα προς τα δυτικά.

	
Εικόνα 8α. Ο έντονος φρουριακός χαρακτήρας της μονής.	Εικόνα 8β. Ο έντονα εσωστρεφής χαρακτήρας μονής φαίνεται από τα λιγοστά ανοίγματά του.

Σημειώνεται ότι κατά την περίοδο ανοικοδόμησης της Μονής το πολεοδομικό σχέδιο των πόλεων περιελάμβανε δύο βασικές κατηγορίες δρόμων. Η πρώτη κατηγορία δρόμου της περιόδου ήταν οι καρόδρομοι, που αποτελούσαν τις οδούς με τη βασική κυκλοφορία της πόλης. Μέσα από αυτούς ήταν εφικτό το εμπόριο και οι συναλλαγές. Τα περισσότερα δημόσια κτίρια, τα ανάκτορα και οι κατοικίες των πιο ευκατάστατων πολιτών ήταν προσβάσιμα μέσω των δρόμων αυτών. Ωστόσο όλα τα θρησκευτικά κτίρια και ειδικά τα μοναστηριακά κτίσματα ήταν σκοπίμως προσβάσιμα μόνο μέσω μονοπατιών. Στις παραπάνω εικόνες είναι φανερό ότι πρόσβαση στη Μονή Ευαγγελιστρίας είχε κάποιος μόνο μέσω μονοπατιών, τα οποία διασώζονται μέχρι σήμερα με σημαντικές όμως προσθήκες και μετατροπές. Τυπικό παράδειγμα της διάκρισης των δύο αυτών κατηγοριών των δρόμων αποτελεί η πόλη του Μυστρά, έτσι όπως διαμορφώθηκε πολεοδομικά την περίοδο που εξετάζουμε. Παρακάτω παρατίθεται το πολεοδομικό της σχέδιο με τη διττή αυτή διάκριση των δρόμων (εικόνα 9).

	
<p>Εικόνα 8γ. Πανοραμική άποψη της Μονής Ευαγγελιστρίας.</p>	<p>Εικόνα 9. Το πολεοδομικό σχέδιο της πόλης του Μυστρά με τις δύο κατηγορίες δρόμων.</p>

Το τοπογραφικό σχέδιο της Μονής έχει την τυπική διάταξη των μοναστηριακών κτισμάτων της ευρύτερης βυζαντινής περιόδου (εικόνα 10). Περιλαμβάνει μία περιμετρική διάταξη των χώρων της Μονής, ενώ το Καθολικό βρίσκεται στη μέση του όλου κτιριακού συνόλου. Η πρόσβαση γίνεται από δύο εισόδους, την κύρια και τη δευτερεύουσα. Ανάλυση της τοπογραφικής διάταξης των κτιρίων γίνεται στο επόμενο κεφάλαιο.

Εικόνα 10. Το τοπογραφικό σχέδιο της Μονής Ευαγγελιστρίας.

III. 2. Μορφολογία, Αρχιτεκτονικές Μορφές, Αρχιτεκτονικά Στοιχεία

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται η αναλυτική διερεύνηση της μορφολογίας και των αρχιτεκτονικών στοιχείων του Καθολικού της Μονής. Αρχικά, γίνεται η κατά το δυνατόν συνοπτική επισκόπηση των αρχιτεκτονικών μορφών και στοιχείων του συνόλου της Μονής για τη συστηματικότερη και διεισδυτικότερη κατανόηση του Καθολικού. Στη συνέχεια αναλύεται η μορφολογία του Καθολικού.

Περιμετρικά της Μονής υπάρχουν τείχη λιθόκτιστα, με κονίαμα στους αρμούς από άργιλο, με ύψος μεγαλύτερο των τριών μέτρων. Η κλίση του χαρακτηριστικού τοξοειδή εξωτερικού τοίχου (εικόνα 11) στην ανατολική πλευρά πλησιάζει το ένα μέτρο περίπου. Η περιτείχιση εφάπτεται στην πλαγιά του βουνού, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτη στην υγρασία αλλά και τις πιθανές κατολισθήσεις. Στην εσωτερική πλευρά αυτών γίνεται η ανάπτυξη των κτισμάτων, εφαπτομενικά στο εξωτερικό τείχος.

Εικόνα 11. Εξωτερικό τοίχος στην ανατολική πλευρά.

Έξω από τα τείχη, στην κύρια είσοδο, υπάρχει πλάτωμα διαμορφωμένο με πεζούλες και φυτά, το οποίο υποδέχεται τον επισκέπτη και προσφέρει εξαιρετική θέα προς τη γύρω περιοχή. Η κύρια είσοδος (εικόνα 12) βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του συνόλου της Μονής. Το τείχος σηματοδοτείται από μία βαμμένη με σκούρο κόκκινο χρώμα επιφάνεια που είναι πλαισιωμένη με κεραμικό λιτό διάκοσμο. Η αντιμετώπιση αυτή της εισόδου είναι αρκετά ευφυής, αφού καθιστά άμεσα ορατή και προσβάσιμη την Μονή, γεγονός που δεν θα πρέπει να θεωρηθεί και το πιο εύκολο, εάν αναλογιστούμε την έκτασή της αλλά και την πολυπλοκότητα του σχεδίου της. Κάτω από τη δίκλινη στενή στέψη και πάνω από το οριζόντιο υπέρθυρο τοποθετήθηκε εικόνα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Επιπρόσθετα υπάρχει μία δευτερεύουσα είσοδος στη νότια πλευρά του συνόλου της Μονής.

Εικόνα 12. Η χαρακτηριστικά βαμμένη με σκούρο κόκκινο χρώμα επιφάνεια που σηματοδοτεί την είσοδο.

Τα ανισοϋπή κτίσματα που βρίσκονται και στις δύο πλευρές στεγάζονται με διαφορετικούς τρόπους. Ο βασικός τρόπος στέγασης είναι τα κεραμίδια ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις έχουμε και δώμα. Ο πύργος της μονής δεν διασώζεται, αλλά το πιο πιθανό είναι να καταλάμβανε τη νοτιοδυτική γωνία του συνόλου της Μονής. Δυστυχώς είναι άγνωστο το πότε καταστράφηκε. Στην επίπεδη όψη του τείχους, στη δυτική γωνία, εξέχει μία ογκώδης αντηρίδα για λόγους στατικούς του γιγαντώδους στοιχείου του τοιχώματος. Επίσης επί του τοιχώματος υπάρχουν μικρά παράθυρα σχεδιασμένα με το σκεπτικό που περιγράφεται παρακάτω.

Στο εσωτερικό της Μονής, πάνω από την είσοδο επί του βόρειου τοίχου, υπάρχει μικρή ορθογώνια εσοχή στη λιθοδομή. Πρόκειται για παράθυρο που σήμερα είναι τοιχισμένο εξωτερικά, επιτρέποντας όμως από την εσωτερική πλευρά της Μονής στον επισκέπτη να αναλογιστεί τις ανάγκες που υπήρχαν κατά την περίοδο ανέγερσης της Μονής για φωτισμό, που οδήγησαν τους χτίστες στη δημιουργία του ανοίγματος αυτού. Στη δυτική πλευρά προς το φαράγγι, υπάρχουν αρκετά παράθυρα και άλλα στενά ανοίγματα που ενδεχομένως να χρησιμοποιούνταν ως αμυντικά ανοίγματα, σε διαφορετικές διαστάσεις, ανάλογα με τη χρήση του κάθε χώρου. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι οι μικρές αυτές διαστάσεις στα ανοίγματα, δε θα πρέπει να κινούν την περιέργεια στο σημερινό μελετητή, εάν αναλογιστούμε τους περιορισμούς τους οποίους επέβαλαν τα τότε χρησιμοποιούμενα υλικά. Συγκεκριμένα μία φέρουσα τοιχοποιία από λιθοδομή είναι πολύ δύσκολο να έχει ανοίγματα μεγάλου πλάτους, λόγω του δυσμενούς φορτίου που πρέπει να φέρει το πρέκι.

Στο κέντρο της επάνω ζώνης, στα δυτικά, βρίσκεται το κωδωνοστάσιο με δύο κώδωνες (εικόνα 13), που το κοσμεί γλυπτό με μορφή κεφαλής αλόγου (εικόνα 14). Το κωδωνοστάσιο στηρίζεται σε τρεις λιθοκτιστες κολώνες με σκέπασμα από μπετόν αρμέ. Προφανώς το οπλισμένο σκυρόδεμα είναι σύγχρονη προσθήκη που αποσκοπεί στη συντήρηση των αρχιτεκτονικών μορφών και γλυπτών.

Εικόνα 13. Το κωδωνοστάσιο με τους δύο κώδωνες.

Εικόνα 14. Το γλυπτό με μορφή κεφαλής αλόγου που κοσμεί το κωδωνοστάσιο.

Στη βορειοανατολική γωνία του συνόλου της Μονής, τη θέση των παλαιών κελιών καταλαμβάνει ένα νεόδμητο, λιθόκτιστο παρεκκλήσιο (εικόνα 15). Η περίοδος ανέγερσής του σύμφωνα με πληροφορίες είναι μεταξύ της εικοσαετίας 1930 έως 1950. Το παρεκκλήσιο αυτό είναι αφιερωμένο στον Άγιο Νικόλαο. Πρόκειται για έναν μονόχωρο ναό με τρούλο. Φέρει γραμμικές διακοσμήσεις από κόκκινα τούβλα και το εσωτερικό του είναι επιχρισμένο (εικόνα 16). Κοσμείται με καλαίσθητο κτιστό τέμπλο ανάλαφρης αισθητικής, ενώ το δάπεδο είναι στρωμένο με αξιόλογα ασπρόμαυρα πλακίδια από σκυρόδεμα. Ο τρούλος είναι καλυμμένος με βυζαντινό κεραμίδι ενώ η υπόλοιπη στέγη καλύπτεται με σχιστόπλακα Πηλίου. Ο ναός δεν έχει αγιογραφηθεί και κοσμείται από λίγες φορητές εικόνες, ιδιαίτερα αξιόλογες.

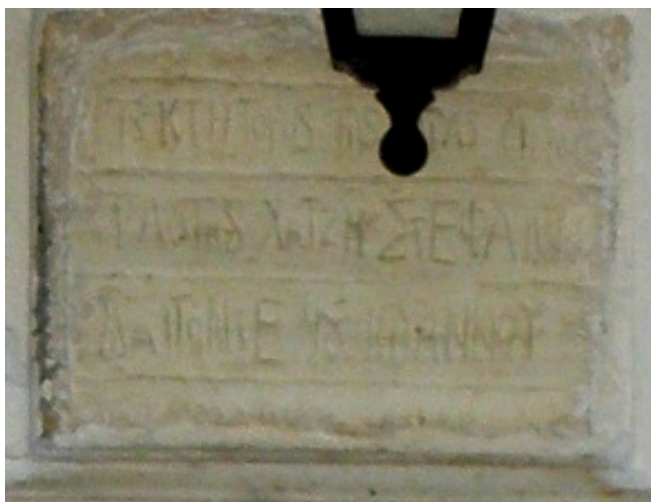

Εικόνα 15. Στη βορειοανατολική γωνία τη θέση των παλαιών κελιών καταλαμβάνει νεόδμητο λιθόκτιστο παρεκκλήσι.

Εικόνα 16. Εσωτερική άποψη του εσωτερικού του παρεκκλησίου.

Μπροστά από την εκκλησία υπάρχει στεγασμένη κρήνη (εικόνα 17α) πάνω από την οποία έχει εντοιχιστεί αφιερωματική επιγραφή (εικόνα 17β), η οποία αναφέρει: «*ΤΟΥ ΚΤΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΑΥΤΗΣ ΧΑΤΖΗ ΣΤΕΦΑΝΗ ΔΑΠΟΝΤΕ ΥΙΟΥ[Υ] ΙΩ[ΑΝ]ΝΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ [ΤΟ] ΚΤΗΡΙΟΝ ΚΕ Η ΒΡΥΣΙΣ ΑΥΤΗ ΑΨΙΒ [1712]*». Στην κρήνη της Μονής υπάρχει επίσης η λιθανάγλυφη παράσταση της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής και χαμηλότερα γλυπτική σύνθεση άμεσα επηρεασμένη από την οθωμανική τέχνη.

Εικόνα 17α. Η στεγασμένη κρήνη.

Εικόνα 17β. Η εντοιχισμένη αφιερωματική επιγραφή της κρήνης.

Κτίσματα ξυλόστεγων κελιών φαίνεται πως υπήρχαν και στις τέσσερις πλευρές του υψηλού περιβόλου. Στη βόρεια πλευρά της Μονής, τα ισόγεια κτίσματα περιλαμβάνουν το αρχονταρίκι και την κουζίνα με τον χαρακτηριστικό παραδοσιακό φούρνο. Οι μοναστηριακές τράπεζες είχαν κυρίως κτιστά καθίσματα και τραπέζια για τους μοναχούς, επίσης είχαν διάκοσμο από τοιχογραφίες που όμως στη Μονή Ευαγγελιστρίας αυτά απουσιάζουν. Στη δυτική πλευρά, τα δύο ισόγεια κτίρια καθώς και το μικρό δώροφο στεγάζουν το κελί της ηγουμένης, κελιά, καθώς και μια δεύτερη κουζίνα που χρησιμοποιείται από τις μοναχές. Στη συνέχεια τμήμα του ορόφου διαμορφώνει ένα δώμα. Το κωδωνοστάσιο βρίσκεται στη συνέχεια του και φέρει δύο ανοίγματα, όπου βρίσκονται οι καμπάνες.

Η νοτιοδυτική διώροφη πτέρυγα κτιρίων φιλοξενεί βοηθητικούς χώρους στο ισόγειο και κελιά στον όροφο, που επικοινωνούν μεταξύ τους μέσω στοάς, η οποία στο ισόγειο στεγάζει διάδρομο με κιονίσκους από σκυρόδεμα. Οι στοές προς το εσωτερικό της αυλής του μοναστηριού, από τις οποίες ήταν προσπελάσιμα τα κελιά, είναι ένα στοιχείο πολύ γραφικό. Αυτό το στοιχείο δίνει κυρίως τον χαρακτήρα στο σύνολο της Μονής. Η χρονολόγηση των στοιχείων των στοών είναι γενικά επισφαλής, λόγω των υλικών που χρησιμοποιούνταν. Στη νότια πλευρά, κοντά στο παλαιό διώροφο κτίσμα των κελιών, βρίσκεται η τοξωτή, μικρή, δευτερεύουσα είσοδος (Εικόνα 18α.) με την καταχύστρα (Εικόνα 18β.).

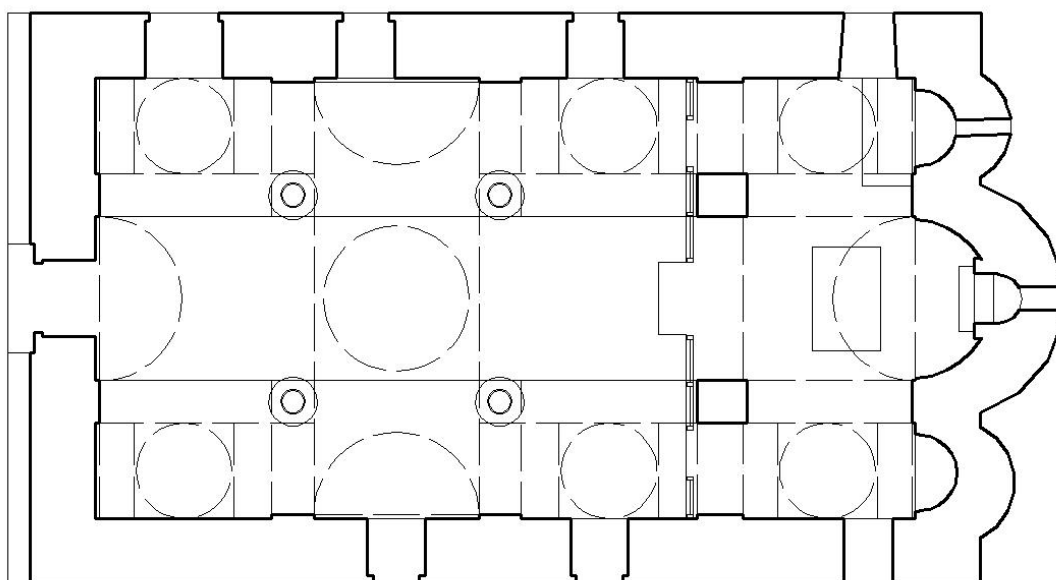

Οι στέγες των κελιών είναι καλυμμένες με ρωμαϊκό κεραμίδι. Το ίδιο υλικό χρησιμοποιείται στη βόρεια πτέρυγα στο αρχονταρίκι, στο κελί της ηγουμένης, όπως επίσης και στα ανατολικά κελιά. Παρατηρούμε όμως ότι στο δεύτερο όροφο προτιμάται το γαλλικό κεραμίδι. Η επιλογή αυτή ίσως να αφορά την εκτίμηση ότι το ίδιον βάρος του γαλλικού κεραμιδιού είναι μικρότερο του βυζαντινού, ωστόσο δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι.

Από το αρχονταρίκι έχουμε είσοδο στο υπόγειο τμήμα της Μονής που βρίσκεται κάτω από τα δυτικά κελιά. Υπάρχουν ακόμα τα ίχνη του διώροφου κτίσματος στη νοτιοανατολική γωνία του υψηλού περιβόλου, όπου καταστράφηκε από πυρκαγιά. Αυτά περιλαμβάνουν ένα διακριτικό αλλά εμφανές αποτύπωμα της προϋπάρχουσας στέγης, επιμέρους δοκοθήκες και άλλα στοιχεία.

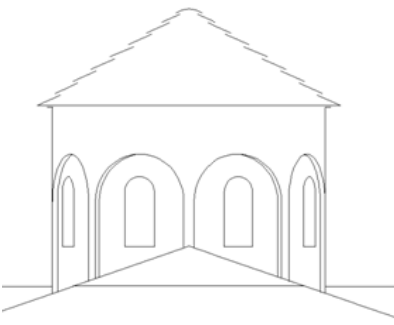

Τα στοιχεία αυτά μας βοηθούν να συμπεράνουμε ότι τα κτίσματα καταλάμβαναν όλη την ανατολική πλευρά της Μονής. Σήμερα ωστόσο υπάρχει μόνο το βόρειο τμήμα της ξύλινης στέγης της παλαιάς πτέρυγας, διαφοροποιημένο με μεταγενέστερες επεμβάσεις. Η βασική επέμβαση σε αυτό είναι η προσθήκη φέροντος οργανισμού από σκυρόδεμα που στηρίζει τη διώροφη ανοικτή στοά στη δυτική όψη, προς την αυλή. Η στέγη αυτή επίσης στεγάζει στον όροφο κελιά. Η στέγη, με εμφανή τη φθορά των ξύλινων στοιχείων της, είναι φανερά σε κακή κατάσταση.

Στο μέσο του συγκροτήματος υψώνεται το καθολικό της μονής. Πρόκειται για ναό σταυροειδή, εγγεγραμμένου τετρακίονου. Ο ναός του Καθολικού δεν περιλαμβάνει νάρθηκα. Οι συνολικές διαστάσεις του ναού είναι 12.40 μ μήκος και 7.45 μ πλάτος (εικόνα 19). Τα τυπολογικά του Καθολικού αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Εικόνα 19. Η γενική κάτοψη του Καθολικού.

Ο τρούλος, σε σχέση με το μέγεθος του ναού, είναι μικρός. Η απόληξή του, πέραν του κύριου όγκου του ναού, συνδυάζει έναν κυλινδρικό όγκο με μία κωνική απόληξη (εικόνες 20α, 20β). Ο τρούλος αυτός είναι ορατός από μεγάλη απόσταση, ακόμα και εκτός της μονής, καθώς εξέχει από το συγκρότημα της Μονής. Επίσης φέρει στο τύμπανο τυφλά, αβαθή αψιδώματα και διακόσμηση με πολύχρωμα εφυσωμένα πινάκια (εικόνα 20γ). Καλύπτεται με σχιστολιθικές πλάκες και στην κορυφή με τσιμεντοκονία, στην οποία στηρίζεται μεταλλικός περίτεχνος σταυρός. Στηρίζεται σε τέσσερις, μονόλιθους κίονες, όπως φαίνεται στην κάτωψη της εικόνας 19, ενώ οι κεραίες του σταυρού προεκτείνονται ανατολικά και δυτικά.

		
<p>Εικόνα 20α. <i>Ο κυλινδρικός τρούλος του Καθολικού με την κωνική απόληξη. Διακρίνονται τα αβαθή αψιδώματα στο τύμπανο.</i></p>	<p>Εικόνα 20β. <i>Διαγραμματική όψη του τρούλου του Καθολικού.</i></p>	<p>Εικόνα 20γ. <i>Η διακόσμηση με τα πολύχρωμα εφυσωμένα πινάκια.</i></p>

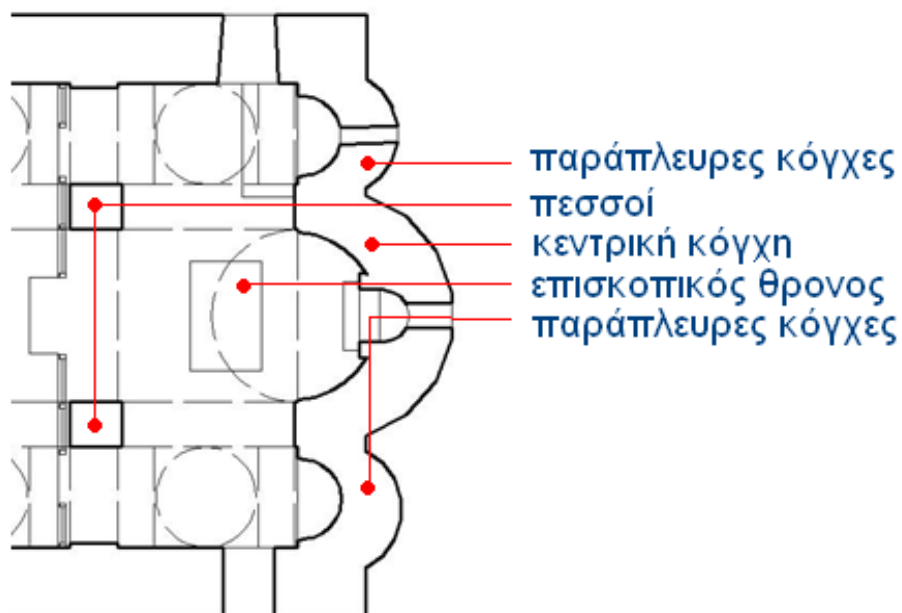
Οι τοιχοποιίες του καθολικού είναι λιθόκτιστες με ενώσεις από άμμο θαλάσσης και ασβέστη και επιχρισμένες με ασβέστη που τους προσδίδει τη χαρακτηριστική νησιώτικη λευκότητα. Ο χώρος είναι επιχρισμένος με λευκό ασβεστοκονίαμα και με γαλάζιο στις επιφάνειες του τρούλου.

Οι θύρες εισόδου στον ναό (εικόνες 21α και 21β) έχουν μαρμάρινα πλαίσια με πλούσιο φυτικό διάκοσμο και είναι έργα Παριανού καλλιτέχνη. Τα περιθωρώματα πλαισιώνονται με μαρμάρινα λιθανάγλυφα με μοτίβα νησιωτικής αρχιτεκτονικής. Το μάρμαρο που χρησιμοποιήθηκε πιθανότατα προέρχεται από την Πάρο.

Ο ναός έχει μία κύρια είσοδο στη δυτική πλευρά και μία δευτερεύουσα στη βόρεια, με μαρμάρινες επενδύσεις και φουρούσια. Δεξιά και αριστερά από τη βόρεια είσοδο υπάρχουν κτιστά καθίσματα επενδεδυμένα με πολύχρωμα πλακίδια. Για την κατασκευή του καθολικού χρησιμοποιήθηκαν άργιλοι λίθοι με ικανοποιητική λάξευση αν και όχι ιδιαίτερα προσεγμένη. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στην κατασκευή των κογχών όπου έχουμε πλήρη λάξευση και με τη χρήση του πωρόλιθου επιτυγχάνεται η δημιουργία των επτάπλευρων επιφανειών της εξωτερικής όψης. Στη βορινή θύρα υπάρχει η επιγραφή «Δι' εξόδου Χατζιστεφανή Νταπόντε 1712». Επίσης, μαρμάρινο περίτεχνο περιθύρωμα κοσμεί τα παράθυρα στη βορινή και νότια πλευρά (εικόνα 21γ).

		
<p>Εικόνα 21α. <i>Η κύρια θύρα εισόδου στον ναό.</i></p>	<p>Εικόνα 21β. <i>Η δευτερεύουσα θύρα εισόδου στον ναό από τη δυτική πλευρά.</i></p>	<p>Εικόνα 21γ. <i>Μαρμάρινο περίτεχνο περιθύρωμα στη βόρεια πλευρά.</i></p>

Το Ιερό προβάλλει στον ανατολικό τοίχο. Χωρίζεται από τον υπόλοιπο ναό με δύο πεσσούς. Στην εξωτερική του πλευρά έχει τρεις επτάπλευρες κόγχες όπως φαίνεται στην κάτοψη (εικόνα 22). Στο εσωτερικό του Καθολικού η κεντρική κόγχη σχηματίζει κτιστό επισκοπικό θρόνο ενώ οι δύο παράπλευρες κόγχες τα αντίστοιχα ημιχώνια.

Εικόνα 22. Το Ιερό του Καθολικού.

Εικόνες 22α, 22β. Εσωτερικό του Ιερού του Καθολικού.

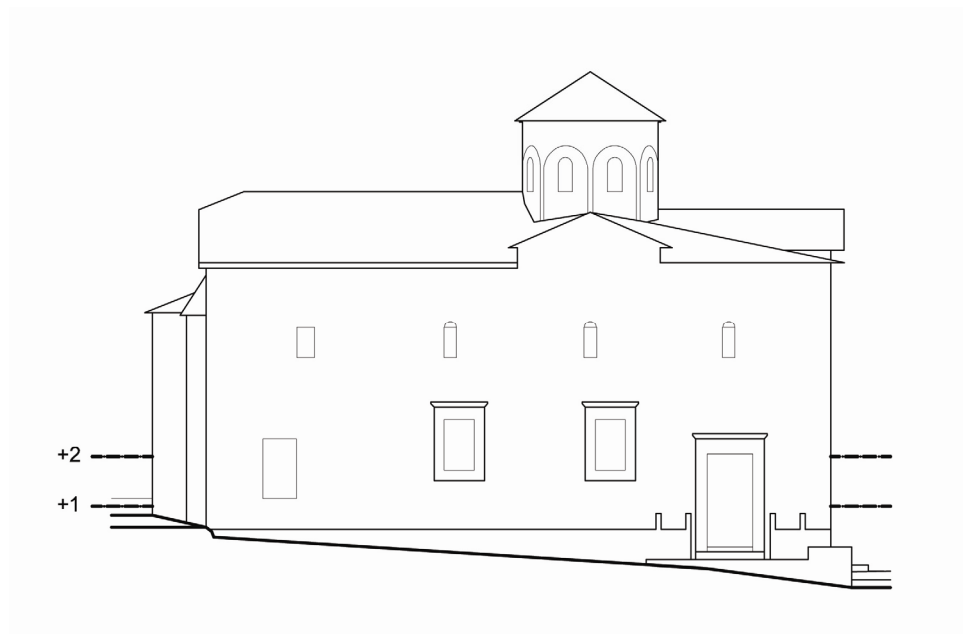
Στο εσωτερικό του κυρίως ναού οι τέσσερις κίονες που στηρίζουν τον τρούλο είναι μονολιθικοί (εικόνες 23α, 23β και 23γ). Η στερέωση του ναού συμπληρώνεται με τους ξύλινους ελκυστήρες που αναπτύσσονται σε δύο επίπεδα. Επιγραφές επισημάνθηκαν στο αριστερό κιονόκρανο κοντά στο Ιερό και στο αριστερό κιονόκρανο προς τη δυτική είσοδο. Στο καθολικό δεν υπάρχουν τοιχογραφίες, όπως συνηθίζεται σε πολλά νησιά του Αιγαίου για οικονομικούς αλλά και για αισθητικούς λόγους, σύμφωνα με τους οποίους η εκκλησία οφείλει να παραμένει λιτή ώστε οι προσκυνητές να μπορούν να φέρνουν τα αφιερώματά τους.

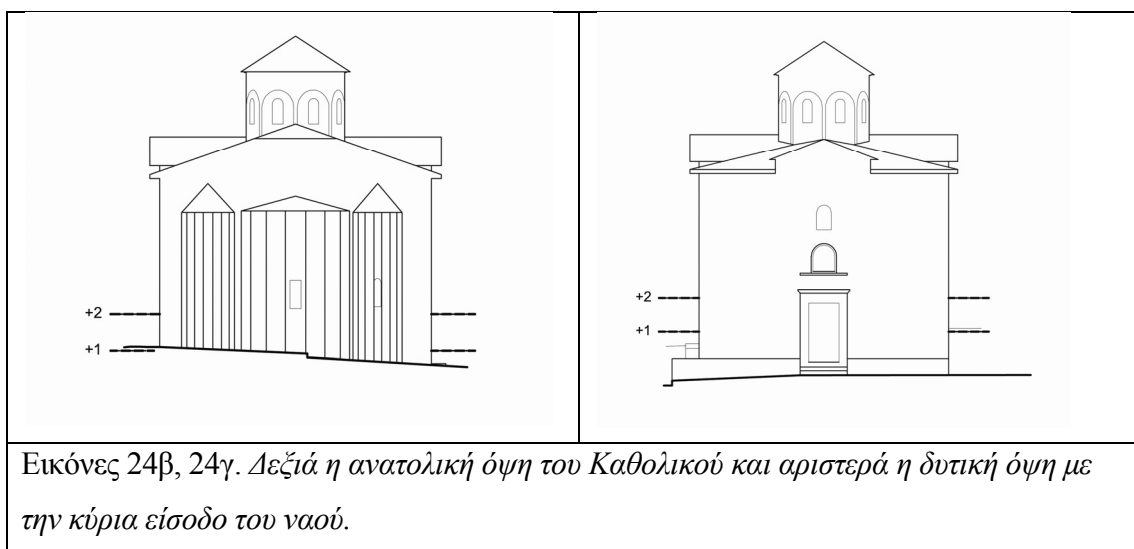
Ο φωτισμός του Καθολικού επιτυγχάνεται κυρίως με τα ανοίγματα της κάτω ζώνης όπως φαίνεται στην όψη του ναού στην εικόνα 24. Αυτό συμβαίνει γιατί τα οκτώ παράθυρα του τρούλου έχουν τοιχιστεί μεταγενέστερα και παραμένουν στο εσωτερικό απλώς ως αψιδώματα. Οι μικρές σχισμές στην πάνω ζώνη των τοίχων προσφέρουν, λόγω των έγχρωμων τζαμιών τύπου βιτρώ, μόνο απαλές χρωματικές αποχρώσεις φωτός, συνδράμοντας στην αισθητική δέουσα που αποσκοπεί ο σχεδιασμός του Καθολικού.

Περιμετρικά, εξωτερικά του καθολικού υπάρχουν λιθόκτιστα πεζούλια με επικάλυψη τσιμεντοκονίας. Τμήμα του δαπέδου της αυλής έχει κατασκευαστεί από τσιμεντοκονία ενώ επιμέρους περιοχές του είναι καλυμμένες με σχιστόλιθο Πηλίου. Πληθώρα φυτών γεμίζει τα λιθόκτιστα παρτέρια και δίνει αίσθηση δροσιάς στο χώρο.

Σημειώνεται ότι η ύπαρξη πρόπυλου στην Μονή ήταν συνήθης πρακτική της εποχής. Σε μονές εντός πόλεων αντί οχυρωμένης εισόδου κτιζόταν συνήθως ένα πρόπυλο. Αυτό σε κάτοψη διατηρούσε τον πανάρχαιο τύπο κτιρίου με ένα θυραίο τοίχο και δύο κίονες σε αναπαράσταση. Στην όψη, οι κίονες συνδέονταν με τόξα και ψηλότερα σχηματιζόταν αέτωμα. Σε άλλες περιπτώσεις η πρόσοψη γινόταν απλούστερη με μεγαλοπρεπές τόξο.

Εικόνα 24α. Η βόρεια όψη του Καθολικού.

Εικόνες 24β, 24γ. Δεξιά η ανατολική όψη του Καθολικού και αριστερά η δυτική όψη με την κύρια είσοδο του ναού.

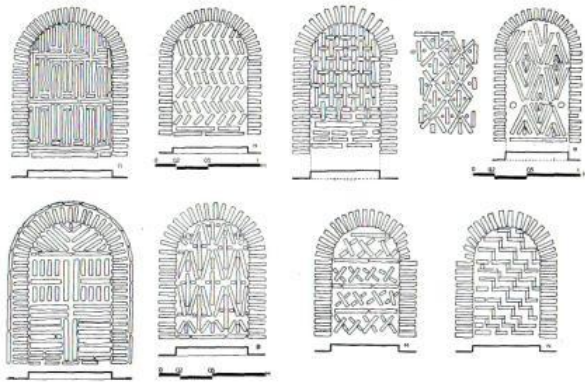
Αναφορικά με τις αρχιτεκτονικές μορφές του Καθολικού ένας μεγάλος αριθμός από αυτές ανήκει στις μορφές που παρουσιάζουν μία σχετική στασιμότητα στην αρχιτεκτονική της περιόδου αυτής. Οι κίονες και οι πεσσοί γενικά, τα κιονόκρανα, οι κόγχες του ιερού και οι τρούλοι παραμένουν αρχιτεκτονικά όπως εμφανίζονται στα μοναστηριακά κτίσματα των προηγούμενων αιώνων. Θεωρείται αρκετά ασφαλής η εκτίμηση ότι τμήματα του ναού έχουν επαναχρησιμοποιηθεί από παλαιότερες φάσεις του. Επίσης αρχιτεκτονικό και οικοδομικό υλικό έχει επίσης επαναχρησιμοποιηθεί.

Τα τυφλά αψιδώματα που εντοπίζονται, όπως προαναφέρθηκε ήδη, στο Καθολικό, χαρακτηρίζουν τη «σχολή» της Πρωτευούσης στην μέση βυζαντινή περίοδο. Ένα ακόμη στοιχείο των εκκλησιών της Πρωτευούσης, είναι τα μικρά κογχάρια. Επίσης, οι πολυγωνικές εξωτερικά κόγχες του ιερού που διακρίνονται στην κάτοψη δεν θεωρούνται ελλαδικό γνώρισμα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι αναλογίες των τυφλών αψιδωμάτων και των κογχών, την περίοδο ανέγερσης του Καθολικού, έχουν καταστεί πολύ πιο κομψές από την προηγούμενη περίοδο.

Τα ανοίγματα του Καθολικού, δηλαδή οι πόρτες και τα παράθυρά του, έχουν κομψές αναλογίες. Σημειώνεται ότι την περίοδο αυτή τα μαρμάρινα θυρώματα με τα κυμάτια γύρω από τις πόρτες που εντοπίζονται σε άλλα μοναστηριακά κτίσματα της περιόδου, για λόγους οικονομίας δεν εμφανίζονται στο Καθολικό. Το ίδιο ισχύει και με τα πολυτελή μεταλλικά θυρόφυλλα.

Μπορούμε με ασφάλεια επίσης να υποθέσουμε ότι, τα δάπεδα της αυλής του Καθολικού ακολουθούσαν την αρχιτεκτονική της εποχής. Δηλαδή περιελάμβαναν πλακόστρωτα και μερικές φορές μαρμαροθετήματα ή και ανάγλυφα ανάμεσα στις πλάκες.

Κεραμοπλαστικός διάκοσμος και επενδύσεις με ρομβοειδή πλακίδια αξιοποιούνται ευρύτατα. Τα ειδικά διακοσμητικά πήλινα τεμάχια συνηθίζονται επίσης να χρησιμοποιούνται αρκετά συχνά. Οι κυριότερες μορφές κεραμικού διακόσμου είναι το δισέψιλον, το κλειδόσχημα, οι ρόμβοι σε σειρά, τα πριονωτά και τα χιαστά (εικόνα 25). Στην εικόνα 26 βλέπουμε πώς σε μεταγενέστερη προσθήκη κεραμικού διακόσμου έχει γίνει προσπάθεια να διατηρηθούν τα μοτίβα αυτά. Ευρύτατη εφαρμογή οδοντωτών ταινιών γίνεται κυρίως σε γείσα και γύρω από τα ανοίγματα. Επίσης έχουμε δείγματα από φιαλοστόμια όπως αναφέρθηκε στον τρούλο του Καθολικού.

Εικόνα 25. Κεραμεικές διακοσμήσεις μοναστηριακών κτισμάτων

Ανάμεσα στους διάφορους ρυθμούς διακρίνουμε τούβλα διαγωνίως τοποθετημένα, σταυρούς, μαιάνδρους και ψευδομαιάνδρους, ψαροκόκκαλα, σχήματα ρομβοειδή απλά και ρομβοειδή με σταυρούς. Επίσης σε άλλους μοναστηριακούς ναούς της περιόδου αυτής εντοπίζονται λοξοί μαιάνδροι, και ρόδακες με ακτίνες.

Ο πλούτος και η ποικιλία των θεμάτων κάνουν πολύ ευχάριστη εντύπωση στο εξωτερικό του Καθολικού αλλά και στον ναό του Αγίου Νικολάου (εικόνες 27α και 27β).

<p>Εικόνα 26. Χαρακτηριστική μεταγενέστερη κεραμική διακόσμηση του αψιδώματος του Αγίου Νικολάου.</p>	<p>Εικόνα 27α. Κεραμική διακόσμηση της εισόδου του ναού του Αγίου Νικολάου.</p>	<p>Εικόνα 27β. Κεραμική διακόσμηση του τρούλου του ναού του Αγίου Νικολάου.</p>

III. 3. Τυπολογικά

Το καθολικό κατατάσσεται τυπολογικά σε απλό, τετρακίονιο, σταυροειδή, εγγεγραμμένο με τρούλο τύπο. Διαφορετικά μπορεί να θεωρηθεί απλός τετράστυλος, ανάλογα αν τα τέσσερα στηρίγματα είναι κίονες ή πεσσοί, που στην περίπτωση αυτή είναι κίονες, όπως φαίνεται στην κάτοψη, με την παρουσία δύο επιπλέον πεσσών. Δεν υπάρχει ανεξάρτητος χώρος για το ιερό, το οποίο καταλαμβάνει το ανατολικό τμήμα του σταυρικού τετραγώνου, φθάνοντας ως τα ανατολικά στηρίγματα του τρούλου.

Στα μοναστηριακά κτίσματα, που ανεγείρονταν κατά την περίοδο που μελετάμε, εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούνται σχεδόν όλοι οι παλαιότεροι τύποι ναών, αλλά προστίθενται μερικοί ακόμα. Για παράδειγμα, στην περιοχή της Κωνσταντινουπόλεως και της άμεσου επιρροής της εντοπίζονται σταυροειδείς εγγεγραμμένοι τρουλαίοι ναοί. Ωστόσο, αναβιώνει ο πολύ παλαιότερος μονόχωρος τρουλαίος ναός με περίστων. Εφαρμογή αυτού του τύπου, με μικρές παραλλαγές που θα σημειωθούν, έχουμε και στο Καθολικό της Μονής Ευαγγελιστρίας.

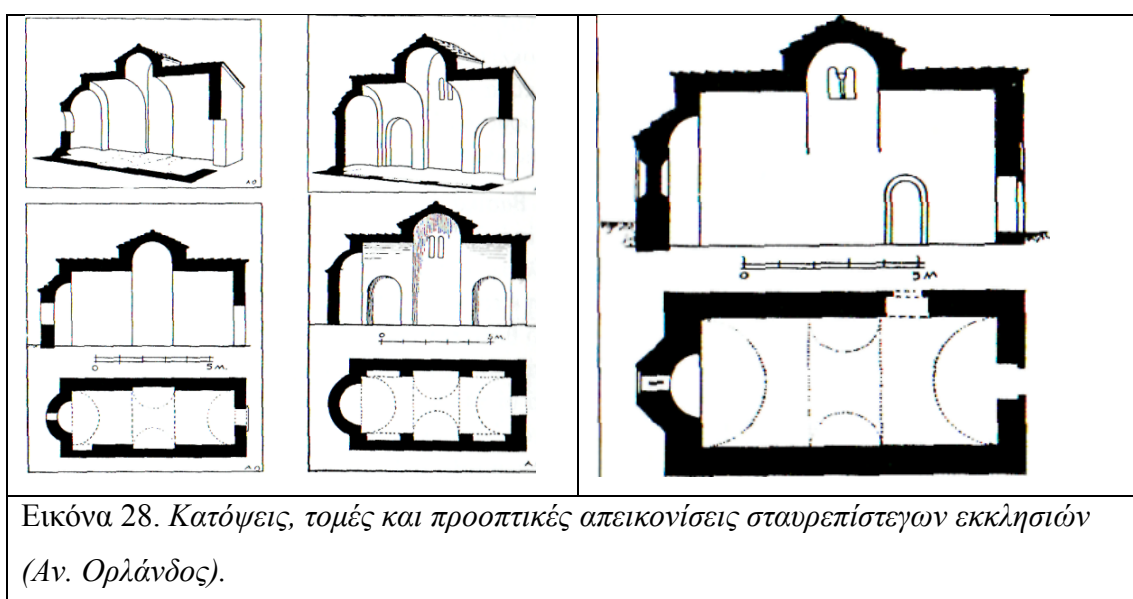
Η επιλογή του περιστώου σε σχήμα Π, το οποίο επικοινωνεί απευθείας με τον κυρίως ναό, είναι διαδεδομένη γιατί εμφανίζεται να συνδυάζεται εδώ με ένα σταυροειδή εγγεγραμμένο ναό. Αναφέρεται γενικότερα, ότι αυτή η τυπολογία εμφανίζεται επίσης την περίοδο αυτή και σε ξυλόστεγες βασιλικές.

Σημειώνεται μία τυπολογική παραλλαγή που πλησιάζει αρκετά στη διάταξη του Καθολικού και που θα συναντήσουμε στη συνέχεια κατά τη σύγκριση του Καθολικού της Μονής Ευαγγελιστρίας με το Καθολικό της Μονής Ξηροποτάμου. Μερικές φορές, στη στέγαση του περιστώου συμπεριλαμβάνονται τρούλοι. Από αυτήν τη λύση καταλήγουμε στην τυπολογία των πεντάτρουλων διατάξεων. Σε αυτήν την περίπτωση τα καθολικά δεν έχουν τους τρουλίσκους στα γωνιακά διαμερίσματα του σταυροειδούς, αλλά στο περίστων. Οπότε οι τέσσερις στύλοι που υποστηρίζουν τον τρούλο πλησιάζουν πολύ τους τοίχους με αποτέλεσμα τα γωνιακά διαμερίσματα του σταυροειδούς σχεδόν να εκφυλίζονται.

Παραλλαγή του σταυροειδούς αποτελεί ο αγιορείτικος τύπος, όπου συνδυάζονται τα παραπάνω στοιχεία με παρεκκλήσια και εξωτερικές στοές. Στην περίπτωση αυτή καταλήγουμε στον τρίκογχο τετρακίονιο τύπο, που υιοθετείται από το Καθολικό, με τους κίονες πλησιέστερα προς τους τοίχους.

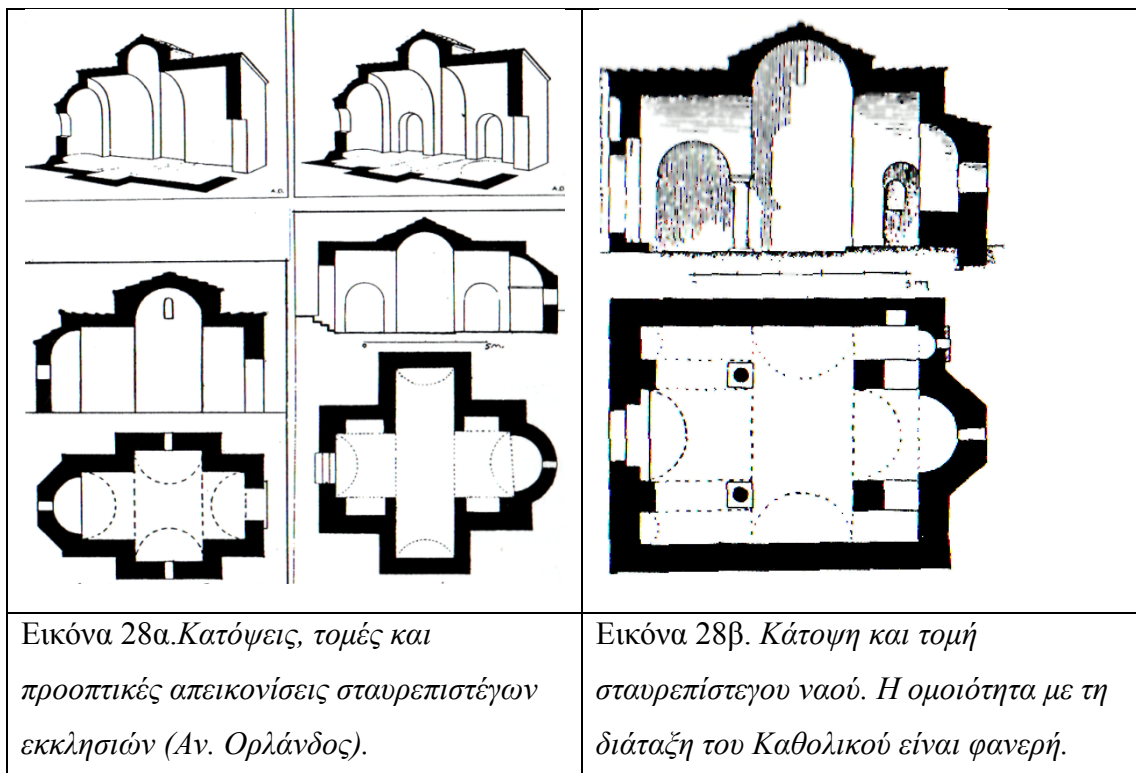
Την ίδια περίοδο αναπτύσσεται ο χαρακτηριστικός τύπος ναού της τυπολογίας των σταυρεπίστεγων ναών. Το Καθολικό δεν εντάσσεται στην κατηγορία αυτή, αλλά αναπτύσσει την ίδια ακριβώς διάταξη στην κάτοψή του, και για το λόγο αυτό αναλύεται. Υπάρχει μία ολόκληρη σειρά από παραλλαγές του τύπου αυτού, που παρουσιάζουν όλες τους αξιόλογα πλεονεκτήματα. Σημειώνεται ότι οι σταυρεπίστεγοι ναοί μπορούν επίσης να θεωρηθούν βασιλικές. Επειδή όμως οι παραλλαγές του τύπου αυτού ήταν πολλές ο καθηγητής Αναστάσιος Ορλάνδος τους κατέταξε σε κατηγορίες. Πρόκειται για μικρής συνήθως κλίμακας θολοσκεπείς ναούς (εικόνα 28), μονόκλιτους ή τρίκλιτους, των οποίων η κατά μήκος καμάρα διακόπτεται από μία άλλη εγκάρσια και μάλιστα έτσι ώστε η δεύτερη να έχει την γένεσή της ψηλότερα από το κλειδί της πρώτης. Κυριαρχεί λοιπόν στην σύνθεση μία εγκάρσια, ψηλά τοποθετημένη καμάρα και στη στέγη σχηματίζεται σαφώς το σχήμα του σταυρού, αυτό ακριβώς που έδωσε και το όνομά του στον τύπο. Το παλαιότερο γνωστό παράδειγμα του είναι η Αγία Τριάδα στο Κρανίδι, που κατασκευάστηκε το έτος 1245.

Η καταγωγή των σταυρεπιστέγων είναι προβληματική. Το γεγονός ότι σε όλη την περιοχή της «σχολής» της Πρωτευούσης, στη Μικρά Ασία, σε ορισμένα νησιά και στο Άγιο Όρος, δεν υπάρχει ούτε μία εκκλησία αυτού του τύπου, ενώ σε άλλα μέρη, όπως είναι η Ήπειρος, η Εύβοια και η Πελοπόννησος, αφθονούν, δεν βοηθά στην επίλυση του προβλήματος.

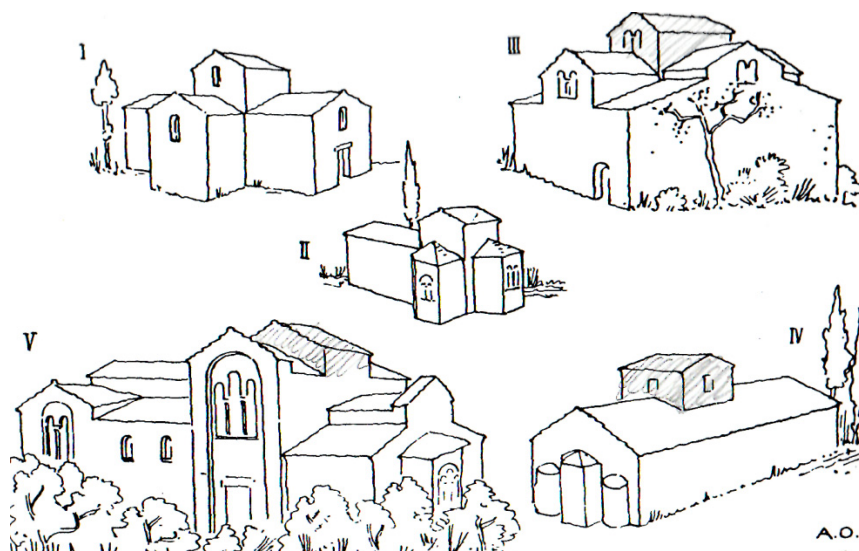

Εικόνα 28. Κατόψεις, τομές και προοπτικές απεικονίσεις σταυρεπίστεγων εκκλησιών (Αν. Ορλάνδος).

Βασικά ο σταυρεπίστεγος τύπος χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες εκκλησιών (εικόνα 29). Τις απλές μονόκλιτες, τις μονόκλιτες με κάτοψη ελευθέρου σταυρού και τις τρίκλιτες. Κάθε μία από τις κατηγορίες αυτές χωρίζεται σε παραλλαγές. Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται συνήθως μικροί ναοί. Τον κατά μήκος κυλινδρικό θόλο τον διακόπτει ένας δεύτερος, κατά κανόνα μικρότερου πλάτους, ενώ η κάτοψη εξωτερικά παραμένει ορθογώνια. Στην πρώτη παραλλαγή εσωτερικά οι πλάγιοι τοίχοι μένουν αδιάσπαστοι σε όλο το μήκος τους. Στη δεύτερη παραλλαγή δύο τυφλά τόξα που διακόπτουν τους πλάγιους τοίχους σημειώνουν και στην κάτοψη την εγκάρσια καμάρα. Στην τρίτη παραλλαγή τρία τυφλά τόξα διαρθρώνουν τους πλάγιους τοίχους του ναού. Στην τέταρτη παραλλαγή, έχουμε κιονοστήρικτα εγκάρσια τύμπανα.

Σημειώνεται τέλος μία περίπτωση τυπολογικής παραλλαγής που είναι πιο σπάνια στην εμφάνισή της. Το στοιχείο της τρουλοκάμαρας. Τρουλοκάμαρα ονομάζεται ένας μικρού μήκους κυλινδρικός θόλος διατεταγμένος εγκάρσια προς τον κατά μήκος άξονα της εκκλησίας, και υπερυψωμένος έτσι ώστε και εσωτερικά και εξωτερικά να εμφανίζεται σαν ένας ορθογωνικός τρούλος (εικόνα 29).

Εικόνα 29. Προοπτικές απεικονίσεις ναών με τρουλοκάμαρα (Α. Ορλάνδος).

Αναφορικά με τα τυπολογικά των μοναστηριακών κτισμάτων, θα πρέπει να σημειωθεί η εισαγωγή νέων στοιχείων στη σύνθεση των εκκλησιών κατά την εποχή αυτή που εξυπηρετούν ειδικές λειτουργίες αλλά παράλληλα δίνουν στην εκκλησία πολύ ενδιαφέρουσα εξωτερική μορφή. Πρόκειται για στοές, παρεκκλήσια, κωδωνοστάσια και διάφορα άλλα προσκτίσματα. Ειδικώς τα παρεκκλήσια που κτίζονται εξ' αρχής όπως στην περίπτωση του Καθολικού της Ιεράς Μονής Ευαγγελιστρίας ή ως προσθήκες σε παλαιότερους ναούς.

III. 4. Υλικά, Τρόποι Δομής

Γενικά τα υλικά που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη κατασκευή του Καθολικού και εν γένει του μοναστηριακού κτίσματος είναι συμβατικά. Τα υλικά που έχουν επιλεγεί είναι τα συνήθη που χρησιμοποιούνταν την εποχή αυτή για την κατασκευή των χώρων θρησκευτικής λατρείας. Ωστόσο παρατηρούμε ότι δεν έχουν χρησιμοποιηθεί υλικά και τεχνολογίες σε μία έκταση αντίστοιχη με αυτή που έχει γίνει σε άλλες μονές. Αυτό το χαρακτηριστικό υποδηλώνει την οικονομική δέσμευση που προφανώς επικρατούσε στους κρατούντες, όπως εξάλλου έχει ήδη σημειωθεί. Δεν εντοπίζονται συνεπώς εκτενείς ορθομαρμαρώσεις ή διακοσμητικά μοτίβα με κεραμικά πλακίδια διαφόρων μορφών. Σε αντίθεση, τα μοναστηριακά κτίσματα στον Μυστρά και ενίοτε στο Άγιο Όρος, τα οποία παρόλο που έχουν μεγάλη σπουδαιότητα δεν έχουν ακόμη διερευνηθεί σε βάθος, έχουν πιο έντονο διάκοσμο και πιο πολυτελείς κατασκευές από τη Μονή Ευαγγελιστρίας.

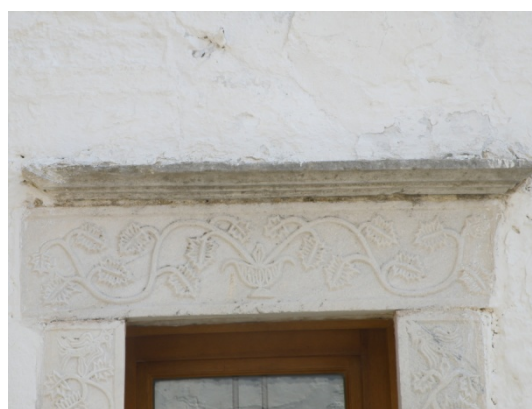
Ξεκινώντας την ανάλυση των οικοδομικών υλικών θα σημειώναμε ότι για την κατασκευή του Καθολικού χρησιμοποιήθηκαν βασικά άργιλοι λίθοι με ικανοποιητική λάξευση αν και όχι ιδιαίτερα προσεγμένη. Η επεξεργασία των λίθων είναι ακόμα και σήμερα ορατή στους επισκέπτες, αφού είναι σε πολύ καλή κατάσταση και σε ορισμένες περιοχές τους άριστη. Μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι, παρόλο που έχει λάβει χώρα μία βασική λάξευση των λίθων, αυτή περιορίστηκε στο βαθμό που ήταν απολύτως απαραίτητη για τη σωστή και επαρκή εφαρμογή των λίθων μεταξύ τους. Δηλαδή, δεν ενδιέφερε σε μεγάλο βαθμό τον χτίστη ή τον επιβλέποντα η αισθητική του εξωτερικού ή του εσωτερικού της λιθοδομής, αλλά μόνο η σωστή λειτουργία και η στατικότητα του κτιρίου.

Αντίθετα με τη λάξευση των λίθων, ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στην κατασκευή των κογχών, όπου έχουμε πλήρη λάξευση. Επιπροσθέτως, με τη χρήση του πωρόλιθου επιτυγχάνεται η δημιουργία των επτάπλευρων επιφανειών της εξωτερικής όψης. Μπορούμε με ασφάλεια να θεωρήσουμε ότι η διαφοροποίηση στο κατά πόσο ένα αρχιτεκτονικό στοιχείο θα είναι προσεγμένο στην κατασκευή του, έχει να κάνει περισσότερο με το στατικό του ρόλο και τη σημασία που αναλαμβάνει για την ανθεκτικότητα του κτιρίου. Από την άλλη πλευρά όμως, μπορούμε επίσης να θεωρήσουμε ότι οι κόγχες είναι ένα στοιχείο που προκαλεί μεγαλύτερη εντύπωση στον επισκέπτη από ότι η λιθοδομή.

Επομένως είναι αναμενόμενο και εύλογο να έχει μία πιο προσεγμένη και προσεκτική αντιμετώπιση κατά τη κατασκευή του.

Οι τοιχοποιίες του Καθολικού γενικά είναι λιθόκτιστες αν και φέρει όπως ήδη αναφέρθηκε μεταγενέστερες κατασκευαστικές παρεμβάσεις, οι οποίες αναλύονται σε επόμενο κεφάλαιο. Οι περισσότερες επεμβάσεις έχουν γίνει κατά προσέγγιση την εικοσαετία από το 1930 έως το 1950. Στις επεμβάσεις αυτές συμπεριλαμβάνεται ο κυκλικός φεγγίτης με πλαίσιο από επίχρισμα και διάτρητα τσιμεντένια στηθαία, τα οποία αλλοιώνουν τον χαρακτήρα της μονής. Όπως είναι φυσικό, οι επεμβάσεις και οι προσθήκες που έχουν γίνει αναπόφευκτα επηρεάζουν αρνητικά το σύνολο του Καθολικού και της Μονής γενικότερα. Αναφορικά με προτάσεις οι οποίες θα μπορούσαν να βελτιώσουν την παρούσα εικόνα του Καθολικού, καθιστώντας τις όποιες απαραίτητες παρεμβάσεις λιγότερο εμφανείς, αναλύονται σε επόμενο κεφάλαιο. Η διακριτικότητα των επεμβάσεων αφενός και η καθαίρεση πιθανόν προσθηκών, χωρίς να είναι απαραίτητες ούτε για τη στατική λειτουργία του κτιρίου ούτε και για την ορθή λειτουργία, είναι ένα στοιχείο κρίσιμης σημασίας.

Θα πρέπει να τονιστεί η τοποθέτηση μαρμάρινων λιθανάγλυφων στα περίθυρα με μοτίβα νησιώτικης αρχιτεκτονικής (Εικόνες 30α,30β). Πιθανή είναι επίσης η προέλευση του μαρμάρου αυτού από την Πάρο. Παρόλο που τα μαρμάρινα στοιχεία είναι λιγιστά στη συνολική επιφάνεια του Καθολικού, η εξοικονόμηση αυτού του υλικού του δίνει μεγάλη αξία όπου αυτό εντοπίζεται. Επομένως ο στόχος της εντύπωσης και του θαυμασμού επιτυγχάνεται.

Εικόνες 30α, 30β. Μοτίβα στα μαρμάρινα περίθυρα.

Δάπεδα επιστρωμένα με λιθόπλακες εντοπίζονται περιμετρικά στο εσωτερικό του Καθολικού. Η χειρονομία αυτή επιτρέπει μία νοητή διαμερισμάτωση στον σχετικά μικρό χώρο του Καθολικού η οποία με άλλον τρόπο θα ήταν πολύ δύσκολη. Δε θα μπορούσε να επιτευχθεί μία τόσο σαφής διαμερισμάτωση και χωροθέτηση των λειτουργιών με χωρικά στοιχεία όπως στηθαία ή πεζούλια, παρά μόνο με τα τελικό υλικό επικάλυψης. Παράλληλα το κεντρικό τμήμα του Καθολικού είναι στρωμένο με κεραμικά πλακίδια, προσδίδοντας μία αρμονική αντίθεση της περιμετρικής του ζώνης, ως χώρου στάσης περισσότερο, από τον κεντρικό χώρο ο οποίος είναι χώρος κίνησης, προσέλευσης και αποχώρησης. Βλέπουμε επομένως με ποιόν ευφυή τρόπο έχουν αξιοποιηθεί τα διάφορα διαθέσιμα υλικά της περιόδου για να οριοθετήσουν λειτουργίες αλλά και χώρους με διαφορετικές ιδιότητες. Συγχρόνως χρησιμοποιούνται βέβαια και ως εκφραστικά μέσα διακόσμησης και εντυπωσιασμού.

Γενικά σημειώνεται ότι τα υλικά και οι τρόποι χρησιμοποιήσεως τους κατά την εποχή αυτή είναι σχεδόν τα ίδια με αυτά της μέσης βυζαντινής περιόδου. Στις τοιχοποιίες εφαρμόζεται το πλινθοπερίκλειστο σύστημα που είναι μερικές φορές ατελέστατο με πρόχειρα λαξευμένες πέτρες, όπως προαναφέρθηκε. Στην περίπτωση αυτή ανταποκρίνεται και το Καθολικό, όπου λαξεύονται εξ ολοκλήρου οι λίθοι μόνον όπου είναι απολύτως απαραίτητο για τη στατικότητα του κτιρίου. Κατά τους ερευνητές, στα πιο ασήμαντα μνημεία θα συναντήσουμε αργολιθοδομές σε κατώτατες ζώνες τοίχων, στους οποίους πιο υψηλά η κατασκευή είναι πολυτελέστερη. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσεται εν μέρη το Καθολικό.

Στη θολοδομία (εικόνα 31) του Καθολικού σημειώνεται ότι γενικότερα δεν διαπιστώνεται ιδιαίτερη πρόοδος την περίοδο αυτή στα μοναστηριακά κτίσματα. Σε πολύ λίγα μνημεία θα εφαρμοστούν γοθικά σταυροθόλια με τις διαγώνιες νευρώσεις, αλλά χωρίς καμία εκμετάλλευση των ειδικών πλεονεκτημάτων τους. Τα κατακόρυφα τόξα έχουν επίσης πολύ περιορισμένη εφαρμογή.

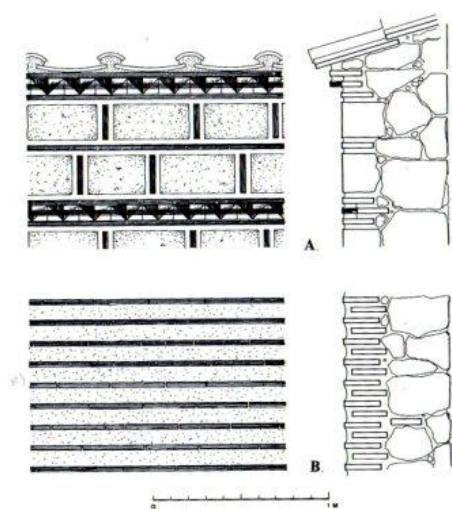
Στην περίπτωση του θόλου του Καθολικού βλέπουμε την τοποθέτηση των σχιστόλιθων και τον τρόπο που στερεώνονται με το κονίαμα που έχει τοποθετηθεί στην κορυφή του τρούλου, το οποίο κονίαμα είναι μεταγενέστερη προσθήκη. Προφανώς το αρχικό κονίαμα θα αστόχησε ή θα αποδιοργανώθηκε με το πέρασμα του χρόνου, οπότε κρίθηκε απαραίτητη η αντικατάστασή του.

Ωστόσο και στο σημείο αυτό βλέπουμε ότι ο τρόπος αντικατάστασής του δεν είναι απολύτως επιτυχημένος, αφού το υλικό δεν συνάδει ούτε χρωματικά ούτε όσον αφορά με την τελική υφή και την εντύπωση που προσδίδει, σε σχέση με το υπόλοιπο του Καθολικού.

Εικόνα 31. Οι σχιστόλιθοι που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη κατασκευή του τρούλου.

Αναλύοντας τα στοιχεία που έχουν κατασκευαστεί από λίθο (εικόνα 32), πρώτον, παρατηρούμε περιμετρικά της Μονής τα τείχη, που είναι λιθόκτιστα, με κονίαμα στους αρμούς από άργιλο. Είναι φανερό ότι η κατασκευή είναι άριστη, έχει αντέξει στον χρόνο ικανοποιητικά, ενώ σε πολύ λίγα σημεία έχει κριθεί απαραίτητη η ενίσχυσή της. Επίσης, στο εσωτερικό της Μονής, πάνω από την είσοδο επί του βόρειου τοίχου, υπάρχει μικρή ορθογώνια εσοχή στη λιθοδομή. Στην κρήνη της Μονής υπάρχει επίσης λιθανάγλυφη παράσταση. Βλέπουμε δηλαδή εδώ ότι ο λίθος δεν αντιμετωπιζόταν αποκλειστικά ως δομικό υλικό, αλλά και ως υλικό για επιγραφές και γενικά ως υλικό για αμιγώς διακοσμητικές μορφές.

Εικόνα 32. Το πλινθοπερίκλειστο σύστημα τοιχοποιίας, οδοντωτή ταινία και οδοντωτό γείσο, σε όψη και τομή (επάνω). Κάτω βλέπουμε το σύστημα της αποκρυμμένης πλίνθου.

Λιθόκτιστο επίσης είναι και το νεόδμητο παρεκκλήσι που καταλαμβάνει τη θέση των παλαιών κελιών. Αναφορικά με τις τοιχοποιίες του Καθολικού, αυτές είναι λιθόκτιστες με κονίαμα στους αρμούς από άμμο θαλάσσης και ασβέστη και τέλος επιχρισμένες με ασβέστη. Ο χώρος είναι επιχρισμένος με λευκό ασβεστοκονίαμα και με γαλάζιο κονίαμα στις επιφάνειες στον τρούλο. Παρατηρούμε πόσο σημαντική είναι η χρήση των κονιαμάτων αυτών για την τελική εντύπωση που δίνει το εσωτερικό του Καθολικού.

Αναφορικά με τα στοιχεία που έχουν κατασκευαστεί με κεραμικά υλικά, εντοπίζουμε αρχικά το τείχος που σηματοδοτείται από μία βαμμένη με σκούρο κόκκινο χρώμα επιφάνεια που είναι πλαισιωμένη με κεραμικό λιτό διάκοσμο. Επίσης ο βασικός τρόπος στέγασης είναι τα κεραμίδια. Το Καθολικό εξάλλου φέρει γραμμικές διακοσμήσεις από κόκκινα τούβλα, έστω και σε περιορισμένες επιφάνειές του. Τέλος ο τρούλος είναι καλυμμένος με βυζαντινό κεραμίδι ενώ η υπόλοιπη στέγη καλύπτεται με σχιστόπλακα Πηλίου (εικόνα 31). Τέλος οι στέγες των κελιών είναι καλυμμένες με ρωμαϊκό κεραμίδι.

Αναφορικά με τα στοιχεία που έχουν κατασκευαστεί με ξύλο, εντοπίζουμε τη ξυλόστεγη παλαιά πτέρυγα και τα ξυλόστεγα κελιά των μοναχών. Επίσης παρατηρούμε ότι η στερέωση του ναού συμπληρώνεται με τους ξύλινους ελκυστήρες που αναπτύσσονται σε δύο επίπεδα.

Το μάρμαρο επίσης χρησιμοποιείται σαν υλικό, κυρίως για διακοσμητικούς λόγους όπως προαναφέρθηκε. Οι θύρες εισόδου στον ναό φέρουν μαρμάρινα πλαίσια με πλούσιο φυτικό διάκοσμο. Αυτά τα περιθυρώματα με τα μαρμάρινα λιθανάγλυφα με μοτίβα νησιωτικής αρχιτεκτονικής είναι ίσως το μόνο σημείο του Καθολικού στο οποίο έχει χρησιμοποιηθεί μάρμαρο.

Το μόνο υαλωμένο στοιχείο βρίσκεται στις μικρές σχισμές, στην πάνω ζώνη των τοίχων, όπου εντοπίζονται έγχρωμα τζάμια, τύπου βιτρώ. Το μόνο στοιχείο που είναι μεταλλικό είναι αντίστοιχα ο σταυρός επί του τρούλου του Καθολικού. Το γεγονός ότι το υλικό αυτό έχει πολύ περιορισμένη χρήση αποκαλύπτει ότι δεν ήταν διαδεδομένο ή ευρέως διαθέσιμο την εποχή εκείνη. Ωστόσο και πάλι η εκφραστική οικονομία του υλικού είναι επιτυχημένη.

Συνολικά, παρατηρούμε ότι τα υλικά που επιλέγονται για την κατασκευή των επιμέρους αρχιτεκτονικών μορφών έχουν άμεση σχέση με τις αρχιτεκτονικές μορφές, αλλά και με τα μεγέθη των εκκλησιών στις οποίες εφαρμόζονται. Εξαρτώνται δηλαδή από την οικονομία. Έτσι βλέπουμε ποικιλία κατασκευών όπου γίνεται χρήση θόλων καθώς και τοιχοποιιών από λίθους και τούβλα.

III. 5. Εσωτερικός Χώρος, Διακοσμητικά Στοιχεία, Αγιογραφίες, Σκεύη

Στο καθολικό δεν υπάρχουν τοιχογραφίες, όπως συνηθίζεται σε πολλά νησιά του Αιγαίου, για οικονομικούς αλλά και για αισθητικούς λόγους, σύμφωνα με τους οποίους η εκκλησία οφείλει να παραμένει λιτή ώστε οι προσκυνητές μπορούν να φέρνουν τα αφιερώματα τους. Υπάρχουν συνεπώς φορητές αγιογραφίες, που είναι πολύ μεγάλης αξίας.

Τις εντυπώσεις κερδίζει το βαρύτιμο, ψηλό, ξυλόγλυπτο τέμπλο (εικόνα 33) που στέφεται από μεγάλο σταυρό, καθώς και ο ξυλόγλυπτος επισκοπικός Θρόνος, προσφορά και τα δύο του Ιωάννη Δαπόντε, αδελφού του Καισάριου, το 1774, σύμφωνα με τις επιγραφές *"ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΚΥΡΙΑ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ/ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΠΟΝΤΕ 1774"* και *"ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΔΑΠΟΝΤΕ"*, αντίστοιχα. Σύμφωνα με τον λαογράφο Κίτσο Μακρή, είναι *"ένα από τα πλουσιότερα και ωραιότερα τέμπλα των Βορείων Σποράδων"*. Το τέμπλο κατασκευάστηκε στην Κωνσταντινούπολη και χωρίζει ιδανικά το ιερό από τον κυρίως ναό. Είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό και αν λάβουμε υπ' όψιν μας την έλλειψη αγιογράφησης, αντιλαμβανόμαστε την εντύπωση που κάνει στον επισκέπτη όταν εισέρχεται στον ναό.

Στην Ωραία Πύλη εικονίζονται δύο Άγιοι που φονεύουν δράκοντες (εικόνα 34). Στην ποδιά, το χαμηλό τμήμα, διακρίνονται περίτεχνα φυτικά πλαίσια, στο κέντρο των οποίων απεικονίζονται Προφήτες και υψηλότερα σκηνές από την Παλαιά Διαθήκη. Στην κορυφή της υπάρχει περίτεχνος σταυρός. Δεξιά της Ωραίας Πύλης εικονίζεται ένθρονος ο Ιησούς Χριστός: ακουμπά στο αριστερό γόνατο ανοιχτό Ευαγγέλιο και υψώνει το δεξί του χέρι σε ευλογία. Αριστερά της Ωραίας Πύλης υπάρχει η εικόνα της Παναγίας της Βρεφοκρατούσας με ασημένιες λεπτομέρειες. Το εξαιρετικό αυτό τέμπλο έχει υποστεί φθορές και χρειάζεται συντήρηση.

Εικόνα 33. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Εικόνα 34. Οι δύο άγιοι που φονεύουν δράκοντες.

Από τις εικόνες του Καθολικού, που χρονολογούνται από το 15ο μέχρι το 18ο αιώνα, ξεχωρίζει η δεσποτική εικόνα της Παναγίας της Παμμακάριστου (15ου - 16ου αιώνα), που προέρχεται από τον Ναό της Παμμακάριστου στην Κωνσταντινούπολη. Πάνω από τις δεσποτικές εικόνες, στο επιστύλιο με τα τοξοειδή διάχωρα (εικόνα 35β), είναι τοποθετημένες οι ιδιαίτερα σημαντικές εικόνες του Δωδεκάορτου. Ιδιαίτερα αξιόλογη θεωρείται η εικόνα με την απεικόνιση του προσώπου της Παναγίας (εικόνα 35α), μέσα σε πλούσια διακοσμημένο πλαίσιο. Στο πίσω μέρος της εικόνας καταγράφεται η χρονολογία 1683 και παρακάτω ιδιόχειρη σημείωση του Καισάριου Δαπόντε, με τη χρονολογία 1741. Η εικόνα προέρχεται από τη Μονή του Αγ. Ιωάννου Χρυσοστόμου της Ρουμανίας και δωρίθηκε στον Καισάριο από τη σύζυγο του Ιωάννη Μαυροκορδάτου. Στην αργυρή διακόσμηση της εικόνας διακρίνεται η χρονολογία 1866.

Επίσης σημαντική είναι η ανυπόγραφη επαργυρωμένη εικόνα του Αγίου Μανδηλίου με το πρόσωπο του Χριστού (εικόνα 36), έργο που αποδίδεται στον Πατριάρχη Αντιοχείας Σουλβέστρο, στενό φίλο του Καισάριου, η οποία αναφέρεται και στα κείμενα του Δαπόντε. Στο αργυρό πλαίσιο της εικόνας διαβάζουμε τη χρονολογία 1712. Αξιόλογες είναι και οι εικόνες του Αγίου Νικολάου και του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου με χρονολογίες αντίστοιχα 1696 και 1717. Ενδιαφέροντα ξυλόγλυπτα με ένθετο διάκοσμο από φίλντισι, είναι το προσκυνητάριο και το αναλόγιο (εικόνα 37β) που χρονολογούνται στον 17^ο και 18^ο αιώνα.

	
<p>Εικόνα 35α. Η εικόνα της Παναγίας της Παμμακάριστου</p>	<p>Εικόνα 35β. Οι δεσποτικές εικόνες στο επιστύλιο με τα τοξοειδή διάχωρα.</p>

Στη μονή φυλάσσονται σημαντικά κειμήλια, χειρόγραφα και παλαιά βιβλία. Φυλάσσονται επίσης λείψανα Αγίων, όπως της Αγίας Πελαγίας, αφιέρωμα του Στέφανου Δαπόντε το 1772, καθώς και πολλά πολύτιμα αφιερώματα, ανάμεσα στα οποία εξέχουσα θέση έχουν δύο χρυσά ποτήρια των Δαπόντε και ένα παλιό Ευαγγέλιο, αφιέρωμα του Καισάριου, με την εξής επιγραφή: «Την δε Χρυσανγή και Θεϊαν όντως βίβλον, ην εδίδαξεν ο Θεάνθρωπος Λόγος κατεχρύσωσε Καισάριος Δαπόντες εκ της νήσου Σκοπέλου αφης [1756]». Διασώζεται ακόμα ένα πατριαρχικό σιγίλιον του 1804 και ένα άλλο του 1840. Στο κάτω μέρος του πρώτου σιγιλίου κρέμονται δύο μολύβδινες σφραγίδες του μοναστηρίου. Επίσης στη Μονή υπάρχουν δύο οστεοφυλάκια.

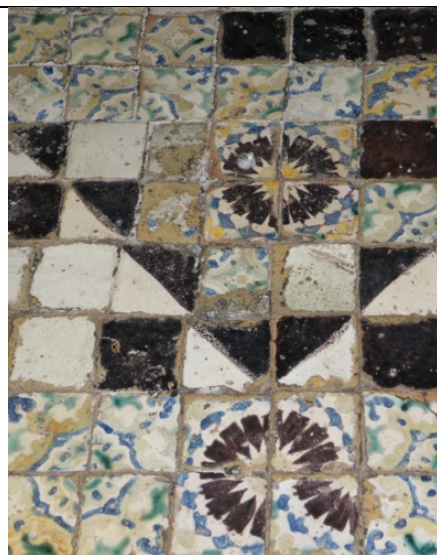
Το δάπεδο καλύπτεται περιμετρικά από λιθόπλακες και το κεντρικό τμήμα με κεραμικά επισμαλτωμένα έγχρωμα πλακίδια τύπου Κιουτάχειας (εικόνα 37β).

Εικόνα 36. Η ανυπόγραφη επαργυρωμένη εικόνα του Αγίου Μανδηλίου με το πρόσωπο του Χριστού.

Εικόνα 37α.
Το προσκονητάριο και το αναλόγιο.

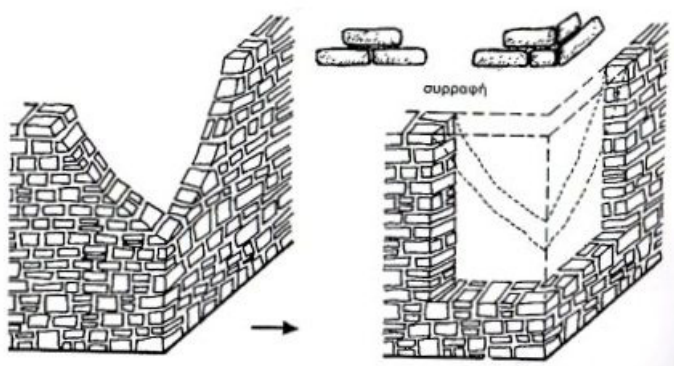

Εικόνα 37β.
Τα κεραμικά επισμαλτωμένα έγχρωμα πλακίδια.

III. 6. Παθολογία του Μνημείου, Προτάσεις

Στατικά το Καθολικό είναι σε πολύ καλή κατάσταση, δεδομένου βέβαια ότι έχουν λάβει χώρα οι αντίστοιχες υποστυλώσεις με στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε κάποιες περιπτώσεις οι ενισχυτικές αυτές προσθήκες και επεμβάσεις έχουν θυσιάσει την γενικότερη αισθητική του Καθολικού. Στο σημείο αυτό θα δούμε πιο αναλυτικά και συγκεκριμένα τις διάφορες ενισχυτικές επεμβάσεις.

Καταρχήν, στο κωδωνοστάσιο εντοπίζεται ένα δοκάρι από οπλισμένο σκυρόδεμα, αποκαλύπτοντας αφενός τις σύγχρονες επεμβάσεις που έχουν απαιτηθεί και αφετέρου τη σημαντικότητα των αστοχιών που θα πρέπει να είχε το κτίριο, ώστε να αποφασιστούν επεμβάσεις τέτοιας κλίμακας. Ωστόσο σημειώνεται ότι δεν έχουν υπάρξει αστοχίες στη λιθοδομή του Καθολικού, απαιτώντας τα κατάλληλα υαλοπλέγματα με το εκτοξευμένο σκυρόδεμα που απαιτούν οι περιστάσεις αυτές. Αυτό θα είχε αναμφισβήτητα πολύ αρνητικές επιπτώσεις στο εξωτερικό του Καθολικού. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι θα μπορούσε να έχει αποφευχθεί κάθε χρήση οπλισμένου σκυροδέματος. Οι όποιες αστοχίες θα έπρεπε να είχαν αντιμετωπιστεί με τα ίδια υλικά που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά βάση για την ανοικοδόμηση του ναού, εξασφαλίζοντας έτσι την αρμονία του συνόλου. Η χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος, που είναι πολύ συχνή στις περιπτώσεις αυτές, εξασφαλίζει αφενός την άρτια επίλυση του προβλήματος και είναι πολύ ταχεία στην εφαρμογή της από την άλλη. Το μεγάλο μειονέκτημα που έχει όμως είναι ότι αλλοιώνει σημαντικά την εμφάνιση του ναού.

Εικόνα 38. Η μέθοδος ανακατασκευής λιθοδομής, χωρίς τη χρήση οπλισμένου σκυροδέματος.

Άλλη μεγάλη επέμβαση είναι το κλείσιμο των παραθύρων του τρούλου, εάν φυσικά θεωρήσουμε ότι αρχικά ήταν ανοίγματα και στη συνέχεια δημιουργήθηκε στατικό πρόβλημα. Σημειώνεται ωστόσο ότι το πιο πιθανό είναι οι ασίδες να είχαν εκ προοιμίου αυτές τις εσοχές.

Επίσης, στο δάπεδο της αυλής εντοπίζονται πλακίδια από σκυρόδεμα, που προφανώς είναι μεταγενέστερη προσθήκη. Τα πλακίδια εξάλλου έχουν αρμούς με τσιμεντοκονία. Η προσθήκη αυτή αλλοιώνει το χαρακτήρα που είχε αρχικά η διαμόρφωση του εξωτερικού χώρου και ιδίως της αυλής.

Τελευταία βασική επέμβαση είναι η προσθήκη φέροντος οργανισμού από σκυρόδεμα που στηρίζει τη διώροφη ανοικτή στοά.

Αναφορικά με τις προτάσεις που θα μπορούσαν να γίνουν, θα ήταν πολύ χρήσιμη ενδεχομένως η αφαίρεση στοιχείων από επεμβάσεις που δεν συνάδουν με το ύφος του Καθολικού. Επί παραδείγματι εντοπίζονται κεραμικά πλακίδια περίξ των ανοιγμάτων του ναού, τα οποία είναι σύγχρονου τύπου, προδίδοντας έτσι την επέμβαση η οποία θα έπρεπε κατά βάσιν να είναι διακριτική. Η προσθήκη αυτή πιθανότατα έγινε για να αντικαταστήσει τα προϋπάρχοντα κεραμικά πλακίδια, που είχαν αστοχήσει.

Επίσης, σε σημεία όπου έχουμε στοιχεία από σκυρόδεμα, όπως για παράδειγμα στον τρούλο και στη στήριξη της διώροφης ανοικτής στοάς, θα έπρεπε το τελικό επίχρισμα να είναι σε αρμονία με τον υπόλοιπο ναό και πιο συγκεκριμένα να είναι παρεμφερές του υλικού των μονολιθικών κιώνων. Με τον τρόπο αυτόν θα είχε αποφευχθεί η έντονη διαφοροποίηση στα υλικά επικαλύψεως του Καθολικού.

IV. ΜΟΝΗ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

IV. 1. Γενικά Ιστορικά Στοιχεία

Η Ιερά Βασιλική, Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Ξηροποτάμου βρίσκεται μισή ώρα πεζοπορία από το λιμάνι, στο στενό χωματόδρομο μήκους 11 χιλιομέτρων που ενώνει τη Δάφνη με τις Καρυές, σε υψόμετρο 200 μέτρων, σε μια ήρεμη πλαγιά, που καταλήγει στις δυτικές ακτές της χερσονήσου (εικόνα 39). Χτισμένη σε ένα ύψωμα δίπλα στην κοίτη του Ξηροποτάμου, που το χειμώνα φουσκώνει επικίνδυνα, η Μονή άνθησε τον 11ο αιώνα, χάρις σε πόρους που διέθεσαν οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες και έγινε μία από τις ωραιότερες και πλουσιότερες Μονές.

Εικόνα 39α. Αποψη της Μονής Ξηροποτάμου

Η Μονή Ξηροποτάμου βρίσκεται στη δυτική πλευρά της χερσονήσου του Άθω. Είναι τοποθετημένη σε μια τοποθεσία με πανοραμική θέα και σε πολύ μικρή απόσταση από το λιμάνι της Δάφνης (εικόνα 39α). Η παράδοση αναφέρει ότι η μονή χτίστηκε την εποχή της αυτοκράτειρας Πουλχερίας (450 – 457). Σύμφωνα με άλλες πηγές όμως, ως ιδρυτές της μονής αναφέρονται οι αυτοκράτορες Κωνσταντίνος Ζ΄ ο Πορφυρογέννητος και ο Ρωμανός Α΄ ο Λεκαπηνός. Σύμφωνα όμως με γραπτές πηγές η μονή ιδρύθηκε στα τέλη του 10ου αιώνα από το μοναχό Παύλο Ξηροποταμινό. Αυτή είναι η επικρατέστερη εκδοχή γιατί το όνομά του αναγράφεται στο πρώτο τυπικό του Αγίου Όρους και γίνεται αναφορά σε αυτό ως ηγουμένου της μονής.

Η μονή τον 11ο αιώνα κατείχε στην ιδιοκτησία της τεράστιες εκτάσεις γης. Τα όρια της έκτασης έφταναν μέχρι τις μονές Ιβήρων, Αγίου Παύλου και Αγίου Διονυσίου.

Εικόνα 39β. Η θέση της Μονής Ξηροποτάμου.

Έως τον 13ο αιώνα η μονή είχε σχετικά μεγάλη υλική ευημερία και πνευματική άνθηση. Με την έλευση ωστόσο των Φράγκων και τις επιδρομές των πειρατών άρχισαν οι οικονομικές δυσχέρειες. Το 1280 μία καταστροφική πυρκαγιά μεγάλωσε τα προβλήματα του μοναστηριού, τα οποία άρχισαν να υπερβαίνονται με την έκδοση χρυσόβουλων από τους Παλαιολόγους Αυτοκράτορες Μιχαήλ Η΄ και Ανδρόνικου Β΄. Μία πυρκαγιά σημειώνεται το 1507 όπου η μονή κάηκε ξανά και διασώθηκαν μόνο τα ιερά κειμήλια της. Την ίδια εποχή ο Σελίμ ο Α΄ εξέδωσε φερμάνι που έδινε ξεχωριστά προνόμια στη μονή. Το 1609 άλλη μία πυρκαγιά την κατέστρεψε ξανά. Οι Σέρβοι ηγεμόνες βοήθησαν στο έργο της αναστήλωσης της και ο Καισάριος Δαπόντες το 1760 την ανακαίνισε εκ βάθρων. Αποτέλεσμα των συνεχών επιδρομών από Τούρκους και πειρατές ήταν τα ιερά κειμήλια να πωληθούν και να ανακτηθούν από τον Νικόλαο Κεφαλά, ο οποίος τα έστειλε για φύλαξη στην Ύδρα.

Μετά την επανάσταση του 1821, τουρκικό στρατιωτικό τμήμα κατέλυσε στη μονή μέχρι το 1829. Μετά το πέρας των πολεμικών επιχειρήσεων οι πατέρες επανήλθαν στη μονή και προσπάθησαν με την περιόδευση του Τιμίου Ξύλου και των ιερών λειψάνων των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες να συγκεντρώσουν τα απαραίτητα χρήματα για την ανοικοδόμηση των κτιριακών εγκαταστάσεων της μονής.

Στη σημερινή εποχή συνεχίζονται οι εργασίες για την αποκατάσταση και την αναστύλωσή της, ιδιαίτερα της νοτιοδυτικής πτέρυγας της μονής που κήκε το 1972. Παράλληλα έχουν αναπαλαιωθεί το αρχονταρίκι και οι ξενώνες. Η μονή Ξηροποτάμου κατέχει σήμερα την όγδοη θέση στη σειρά των μοναστηριών του Αγίου Όρους.

Στο σκευοφυλάκειο της μονής φυλάσσονται χρυσοκέντητα άμφια, λειτουργικά σκεύη, ασημένια ευαγγέλια, επισκοπικές ράβδοι και ένα αριστούργημα της μικροτεχνίας, ο δίσκος από στεατίτη που είναι δώρο της αυτοκράτειρας Πουλχερίας. Η βιβλιοθήκη περιέχει 341 χειρόγραφους κώδικες, 20 περγαμηνές, 20 χειρόγραφους κώδικες εκκλησιαστικής μουσικής, ένα τετραεπάγγελο του 14ου αιώνας και 4.000 έντυπα βιβλία και στεγάζεται πάνω από το νάρθηκα του καθολικού. Η Μονή πανηγυρίζει στις 9 Μαρτίου τη μνήμη των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων και στις 14 Σεπτεμβρίου την εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού.

IV. 2. Τοπογραφικό Μονής Ξηροποτάμου

Το όλο συγκρότημα έχει σχήμα τετράγωνο και δεν παρουσιάζει δομικές εκπλήξεις. Στο μέσον σχεδόν της βόρειας πλευράς υψώνεται το κωδωνοστάσιο με ημερομηνία "20 Σεπτεμβρίου 1779". Η αυλή είναι ευρύχωρη, κεκλιμένη και λιθόστρωτη ακολουθώντας την ανάλογη διαμόρφωση του εδάφους, όπου στο κέντρο της βρίσκεται το καθολικό και η φιάλη. Στο ισόγειο της νότιας πτέρυγας απέναντι από την είσοδο του καθολικού, βρίσκεται η κοινή τράπεζα, που κτίστηκε τον 19ο αιώνα. Το μαγειρείο βρίσκεται στο ισόγειο της νοτιοδυτικής πτέρυγα δίπλα από την τράπεζα για λειτουργικούς λόγους. Το λαδαριό και ο φούρνος βρίσκονται στη νοτιοδυτική γωνία του μοναστηριού. Το κρασαριό βρίσκεται σε ημιυπόγειο χώρο, γειτονικό του λαδαριού. Οι τριώροφες πτέρυγες της Μονής Ξηροποτάμου χαρακτηρίζονται από συνδυασμό τοξωτών επιφανειών από λιθοδομή, με τα προεξέχοντα στους ορόφους σαχισιά. Στη νότια πτέρυγα της μονής βρίσκεται η Τράπεζα και το αρχονταρίκι (εικόνα 40α και 40β). Στη βορεινή πτέρυγα, βρίσκονται τα κελιά των μοναχών και το καμπαναριό. Στη νοτιοδυτική γωνία του μοναστηριακού συγκροτήματος βρίσκεται το ηγουμενείο, το συνοδικό και κελιά μοναχών. Τέλος στο νοτιοανατολικό άκρο της είναι το διαβατικό της παλιάς εισόδου της μονής. Το σκευοφυλάκιο της Μονής Ξηροποτάμου στεγάζεται μαζί με τη βιβλιοθήκη με πολλά αξιόλογα χειρόγραφα, πάνω από τον νάρθηκα του καθολικού. Η Μονή διαθέτει πολλά και αξιόλογα κειμήλια όπως το μεγαλύτερο τεμάχιο Τιμίου Ξύλου που υπάρχει στον κόσμο. Έχει μήκος 31 εκατοστά, πλάτος 16 και πάχος 25 εκατοστά.

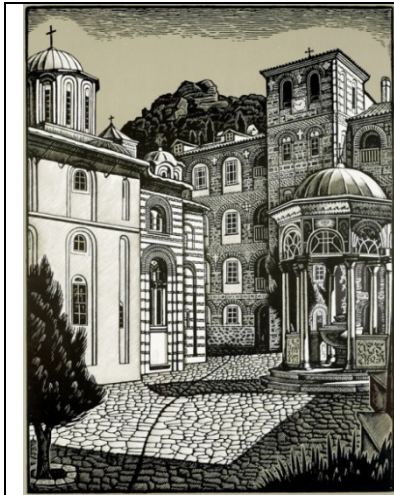

Εικόνα 40α. Το αρχονταρίκι όπως είναι σήμερα ανακαινισμένο.

Εικόνα 40β. Ο διάδρομος που οδηγεί στο αρχονταρίκι.

Σε λειψανοθήκες, βρίσκονται τα λείψανα εξήντα ενός Αγίων. Υπάρχουν ακόμη τέσσερις επισκοπικοί ράβδοι από τις οποίες δύο είναι από ήλεκτρο, χρυσοκέντητα ιερά άμφια και λειτουργικά σκεύη. Πολύτιμο έργο μικροτεχνίας είναι ο περίφημος δίσκος από στεατίτη λίθο, ονομαζόμενος "φιάλη" της Πουλχερίας. Στο σκευοφυλάκιο φυλάσσονται επίσης πολλά χρυσοκέντητα άμφια, ιερά σκεύη και αντικείμενα.

Εικόνα 41.
Ξυλογραφία σε όρθιο ξύλο με εσωτερική άποψη της Μονής. (Γ. Μόσχος)

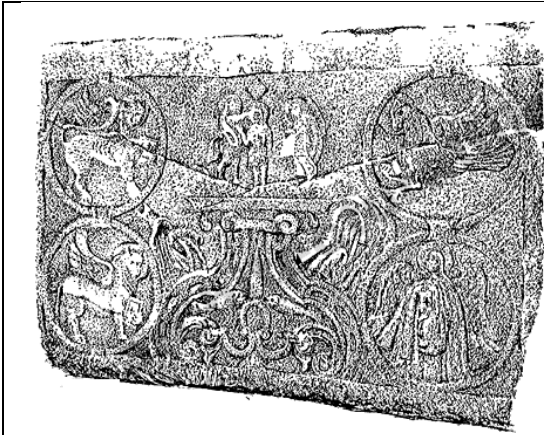

Εικόνα 41α.
Πανοραμική άποψη της διάταξης της Μονής Ξηροποτάμου.

Εικόνα 41β. Άποψη της διάταξης του τοπογραφικού της Μονής Ξηροποτάμου. Στο κέντρο της διατάξεως διακρίνεται το Καθολικό.

Τέλος παραθέτονται χαρακτηριστικά ανάγλυφα από την Μονή (εικόνες 41γ και 41δ). Ο επισκέπτης παρατηρεί ότι τα κτίσματα είναι γεμάτα από ανάγλυφες παραστάσεις με θρησκευτικούς συμβολισμούς, που έχουν μεγάλη ιστορική και αρχιτεκτονική αξία.

Εικόνα 41γ. Ανάγλυφο στην Μονή
Ξηροποτάμου.

Εικόνα 41δ. Ανάγλυφο στην Μονή
Ξηροποτάμου.

IV. 3. Το Καθολικό

Όπως προαναφέρθηκε, το πιο πιθανό είναι ότι η μονή ιδρύθηκε πριν το 956 και ίσως πρόκειται για την παλαιότερη από τις σωζόμενες αγιορείτικες μονές, παρόλο που αυτό δεν μπορούμε να το πούμε με βεβαιότητα. Εξαιτίας του ασταθούς εδάφους στο οποίο έχει οικοδομηθεί, όλα τα κτίσματά έχουν υποστεί αρκετές αστοχίες.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Καθολικού της (εικόνα 42), που τιμάται στη μνήμη των Αγίων Τεσσαράκοντα, το οποίο πιθανόν να κτίσθηκε κατά το 10ο αιώνα και ανοικοδομήθηκε εκ βάθρων στα τέλη του 13ου αι., στα μέσα του 16ου αιώνα και τέλος το 1763 από τον Καισάριο Δαπόντε. Τοιχογραφήθηκε το 1783. Ένα από τα σημαντικότερα κειμήλια της Μονής είναι το μεγάλο τεμάχιο του Τιμίου Εύλου και το Παναγiάριο το λεγόμενο «δίσκος της Πουλχερίας».

Η σχέση του Καισάριου με την μονή Ξηροποτάμου, όπως προαναφέρθηκε, ήταν ιδιαίτερα στενή. Αφού περιόδευσε στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και συγκέντρωσε ένα σημαντικό ποσό επέστρεψε στη Μονή το 1765. Την εποχή εκείνη η Μονή βρισκόταν σε παρακμή εξαιτίας πυρκαγιών και από αδιάκοπους δικαστικούς αγώνες με τις γειτονικές της μονές. Ο Καισάριος Δαπόντες μεταξύ 1761 και 1763 ανακαινίζει το μεγαλύτερο μέρος της, κτίζει τα προπύλαια και ασχολείται με την επίβλεψη της επισκευής και ανοικοδόμησης του Καθολικού.

Εικόνα 42. Εσωτερική άποψη της μονής, όπου διακρίνεται και τμήμα του Καθολικού.

Το Καθολικό τυπολογικά είναι βυζαντινού αγιορείτικου ρυθμού. Η τυπολογία αναλύεται στο επόμενο κεφάλαιο. Έχει ύψος 15 μέτρα, μήκος 30 και πλάτος 19 και είναι στραμμένο προς το βορρά. Οι τοιχογραφίες αγιογραφήθηκαν το 1783 και απεικονίζουν στον κυρίως ναό σκηνές από την Καινή Διαθήκη. Επίσης στη λιτή απεικονίζονται σκηνές από την Παλαιά Διαθήκη και στον νάρθηκα σκηνές από την Αποκάλυψη. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο έχει φυτικό διάκοσμο. Οι φορητές εικόνες που περιλαμβάνει το Καθολικό και οι οποίες είναι αναρτημένες σε όλα τα μέρη του ναού είναι περισσότερες από 200. Εντός του Ιερού φυλάσσεται το μεγαλύτερο στον κόσμο μέρος του Τιμίου Σταυρού, σε τμήμα του οποίου φαίνεται και μία από τις οπές που έχουν σχηματιστεί από τα καρφιά. Επιπρόσθετα φυλάσσονται λείψανα των Αγίων: Τιμοθέου, Μεγάλου Βασιλείου, Χρυσοστόμου, Γρηγορίου του Θεολόγου, Θεοδώρων Τύρωνος και Στρατηλάτου, Χαραλάμπους, Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, Δέκα Μαρτύρων Κρήτης, Ιγνατίου του Θεοφόρου και η κάρα του νεομάρτυρος Αυξεντίου. Είναι δηλαδή φανερό ότι τα στοιχεία του Καθολικού έχουν ανυπολόγιστη αξία.

Στον εξωνάρθηκα, και συγκεκριμένα στην αριστερή γωνία του, υπάρχει εντοιχισμένη ανάγλυφη ολόσωμη παράσταση του Αγίου Δημητρίου με κτητορική επιγραφή. Έξω από το καθολικό υπάρχει η φιάλη αγιασμού από ερυθρό μάρμαρο. Σύμφωνα με μια επιγραφή της, την φιάλη έφερε και εγκατέστησε εδώ ο Καισάριος Δαπόντες. Απέναντι από την κυρίως είσοδο του ναού, στη νότια πτέρυγα της μονής, βρίσκεται η τράπεζα, η οποία χτίστηκε από τον ηγεμόνα της Βλαχίας Αλέξανδρο. Είναι μεγάλων διαστάσεων και τοιχογραφημένη το 1859 από αγιογράφους μοναχούς της σκήτης της Αγίας Άννας.

Το Καθολικό τοιχογραφήθηκε 20 χρόνια μετά την ανέγερσή του, το 1783, από τους αγιογράφους Κωνσταντίνο, Αθανάσιο και Ναούμ από την Κορυτσά. Εσωτερικά πάνω στο υπέρθυρο της κεντρικής εισόδου του κυρίως ναού, υπάρχει επιγραφή που αναφέρεται στην αγιογράφησή του. Εξωτερικά υπάρχει επιγραφή που συντάχθηκε από το μοναχό Καισάριο Δαπόντε και αναφέρεται στην ιστορία της μονής.

Εκτός από το Καθολικό υπάρχουν επτά ακόμη παρεκκλήσια εντός του μοναστηριού. Αυτά είναι τα εξής: των Αρχαγγέλων, των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού, του Προδρόμου, των Εισοδίων Θεοτόκου, του Αγίου Θεοδοσίου και του Αγίου Γεωργίου. Επίσης εκτός του περιβόλου εντοπίζονται 4 κελιά: της Αναλήψεως, της Κοιμήσεως Θεοτόκου, του Αγίου Αθανασίου, του Γενέσιου του Προδρόμου και το κελί του Αγίου Δημητρίου.

IV. 4. Τυπολογικά

Το Καθολικό της μονής ακολουθεί το τυπικό των αθονικών καθολικών βρίσκεται στο κέντρο της λιθόστρωτης αυλής και είναι στραμμένο, κατ' εξαίρεση, περισσότερο προς βορρά ακολουθώντας τη διαμόρφωση του εδάφους. Ανήκει στον αγιορείτικο τρίκογχο τρουλαίο τύπο, είναι ευρύχωρο μήκους 30 μέτρων, πλάτους 19 μέτρων, και ύψους 15 μέτρων, με σχετικά στενό Ιερό Βήμα και ευρύ εξωνάρθηκα (εικόνα 43).

Εικόνα 43. Όψη του Καθολικού της Ιεράς Μονής Ξηροποτάμου

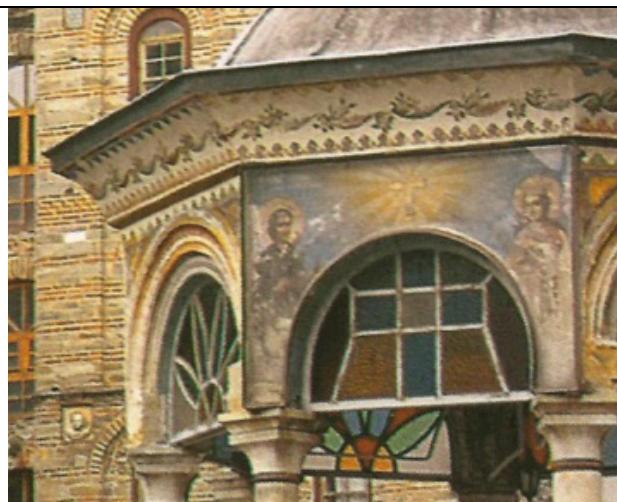
IV. 5. Εσωτερικός Χώρος, Διακοσμητικά Στοιχεία, Αγιογραφίες, Σκεύη

Οι ποικίλες κεραμοπλαστικές διακοσμήσεις χαρακτηρίζουν την πλινθοπερίκτιστη τοιχοδομία του Καθολικού. Προς τη δεξιά γωνία της πρόσοψης του εξωνάρθηκα βρίσκεται εντοιχισμένη ανάγλυφη πλάκα, από οφίτη λίθο, μεσοβυζαντινής ή μεταβυζαντινής εποχής, με ολόσωμη παράσταση του Αγίου Δημητρίου. Στην είσοδο του κυρίως ναού υπάρχουν δύο τοιχογραφίες που απεικονίζουν τους Αρχαγγέλους Γαβριήλ και Μιχαήλ. Το ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο είναι έργο θαυμάσιας τέχνης, σύγχρονο ή λίγο μεταγενέστερο του ίδιου του ναού.

Η φιάλη του αγιασμού της Μονής Ξηροποτάμου βρίσκεται ανατολικά του Καθολικού ανάμεσα σε αυτό και την είσοδο της Μονής. Είναι κατασκευασμένη από ερυθρό μάρμαρο πιθανότατα από τη Χίο, που έφερε και εγκατέστησε εδώ ο Καισάριος Δαπόντες. Η φιάλη στηρίζεται σε οκτώ κολώνες με θόλο και θώρακα που έχουν στην επιφάνεια τους χαραγμένα σχέδια (εικόνα 43α και 43β). Το εσωτερικό του θόλου φέρει σύγχρονες παραστάσεις σχετικές με το βάπτισμα και τον αγιασμό των υδάτων, ενώ σ' ένα από τα θωράκια του περιστυλίου διακρίνεται ενδιαφέρουσα παράσταση του μοναστηριού (εικόνα 44α).

Εικόνα 43α. Η φιάλη από την μπροστινή πλευρά.

Εικόνα 43β. Εντυπωσιακή λεπτομέρεια στη στέψη της φιάλης από την πίσω πλευρά. Διακρίνονται οι τοιχογραφίες και τα βιτρό.

Εικόνα 44α. Σε ένα από τα θωράκια του περιστυλίου διακρίνεται ενδιαφέρουσα παράσταση.

Εικόνα 44β. Στο θόλο της φιάλης εντοπίζεται τοιχογραφία άριστα διατηρημένη.

Εικόνα 44γ. Στο θωράκιο της φιάλης εντοπίζεται επιγραφή: «ηγέρθη και οικοδομήθη η παρούσα αυτή κτίσις της φιάλης εκ θεμελίου δι- ιδίων εξόδων και δαπάνας του μακαρίτου Παπά Σεραφείμ Κεφαλληνναίου (1783)

Ως αρχιτεκτονικές μορφές οι φιάλες ήταν κομψά και περίκεντρα μικρά κτίσματα. Συνήθως τοποθετούνταν μπροστά από το καθολικό. Πιθανότερη καταγωγή τους θεωρούνται οι κρήνες των παλαιοχριστιανικών βασιλικών.

Χρησίμευαν για την τελετή του αγιασμού των Θεοφανείων και της πρώτης μέρας κάθε μήνα. Στην περίμετρό τους έχουν μαρμάρινους κιονίσκους σε μία ή δύο σειρές και καλύπτονται με ημισφαιρικό θόλο. Μερικές φορές μεταξύ των κιονίσκων υπήρχαν θωράκια και στο κέντρο μαρμάρινη λεκάνη για τους αγιασμούς το λεγόμενο περιρραντήριο.

Επίσης παραθέτονται χαρακτηριστικά ανάγλυφα από το Καθολικό (εικόνες 45α και 45β).

Εξέλιξη της παλαιοχριστιανικής βασιλικής αποτελεί η τρουλαία βασιλική, ένας μεταβατικός τύπος που σταδιακά θα εξελιχθεί στο σύνθετο εγγεγραμμένο σταυροειδή ναό της μεσοβυζαντινής περιόδου. Από τις αρχές του 7ου αιώνα, τα τόξα που στήριζαν τον τρούλο της παλαιοχριστιανικής τρουλαίας βασιλικής μετατρέπονται σε τέσσερις αβαθείς καμάρες που διαμορφώνουν ένα σταυρόσχημο πυρήνα στο κεντρικό τμήμα του ναού. Οι μεγάλοι γωνιακοί κτιστοί πεσσοί βαθμιαία μειώνονται σε όγκο και στη θέση τους διαμορφώνονται μικρότερα στηρίγματα και γωνιακά διαμερίσματα.

Αντίστοιχα τα κωδωνοστάσια ήταν πύργοι που χρησιμοποιούνταν για την ανάρτηση κωδώνων ή σήμαντρων (εικόνα 47α και 47β). Κωδωνοστάσια κατασκευάζονταν από τους μέσους βυζαντινούς χρόνους, αν και οι καμπάνες άρχισαν να χρησιμοποιούνται αργότερα μετά από δυτική επίδραση. Μορφολογικά οι πύργοι των κωδωνοστασίων, διαρθρώνονταν με τόξα ανοικτά ή τυφλά σε επάλληλους ορόφους, είχαν τετράγωνο σχήμα σε κάτοψη και κατέληγαν σε τετράκλινη στέγη. Στο εσωτερικό είχαν συνήθως κοχλιωτή σκάλα ανόδου. Οι κάτω όροφοι έμεναν κλειστοί, οι ψηλότεροι όμως είχαν δίλοβα ή τρίλοβα ανοίγματα.

Εικόνα 47α. Το κωδωνοστάσιο με το ωρολόγι. Φέρει επιγραφή «20 Σεπτεμβρίου 1779».

Εικόνα 47β. Ο μηχανισμός του ωρολογίου.

Εικόνα 48. Αποψη της Μονής Ξηροποτάμου από το κωδωνοστάσιο. Στα δεξιά διακρίνεται τμήμα του Καθολικού.

V. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ ΜΕ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ

	
<p>Εικόνα 49α. Η Μονή Ευαγγελιστρίας στη Σκόπελο</p>	<p>Εικόνα 49β. Το καθολικό της Μονής Ξηροποτάμου.</p>

Η Ιερά Μονή Ξηροποτάμου στο Άγιον Όρος και η Ιερά Μονή Ευαγγελιστρίας στη Σκόπελο, αν και φαίνονται αρχικά διαμετρικά αντίθετες (εικόνες 49α και 49β), έχουν πρώτα από όλα ένα μεγάλο κοινό: την αγάπη του Καισάριου Δαπόντε προς αυτές. Ο λόγιος αυτός αγάπησε και φρόντισε και τις δύο μονές καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Η Μονή Ξηροποτάμου, πλούσια και ξακουστή μονή του Αγίου Όρους, βρήκε στο πρόσωπο του Καισάριου έναν ένθερμο υποστηρικτή και έναν άνθρωπο που δεν δίστασε να περιοδεύσει για ένα μεγάλο διάστημα και να συγκεντρώσει χρήματα για την επισκευή της μονής σε μία περίοδο δύσκολη για αυτή. Το 1757 αναχώρησε για περιοδείες σε περιοχές της Ελλάδας και στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες με σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων και επέστρεψε στο Άγιο Όρος το 1765, όπου έμεινε στη Μονή Ξηροποτάμου και ασχολήθηκε με την επίβλεψη της επισκευής του Καθολικού. Στη συνέχεια πήγε στη Μονή Κουτλουμουσίου και το 1777 επέστρεψε στην Μονή Ευαγγελιστρίας στη Σκόπελο. Ύστερα από περίπου επτά χρόνια, τον Ιούνιο του 1784, αφιερώνει τη Μονή Ευαγγελιστρίας στη Μονή Ξηροποτάμου, στην οποία μεταβαίνει τον Ιούλιο του ίδιου έτους. Δεν προλαβαίνει όμως να ολοκληρώσει την αφιέρωση, διότι, πριν λάβει την επικυρωτική απάντηση των αγιορειτών, πεθαίνει στο Άγιον Όρος στις 4 Δεκεμβρίου του 1784.

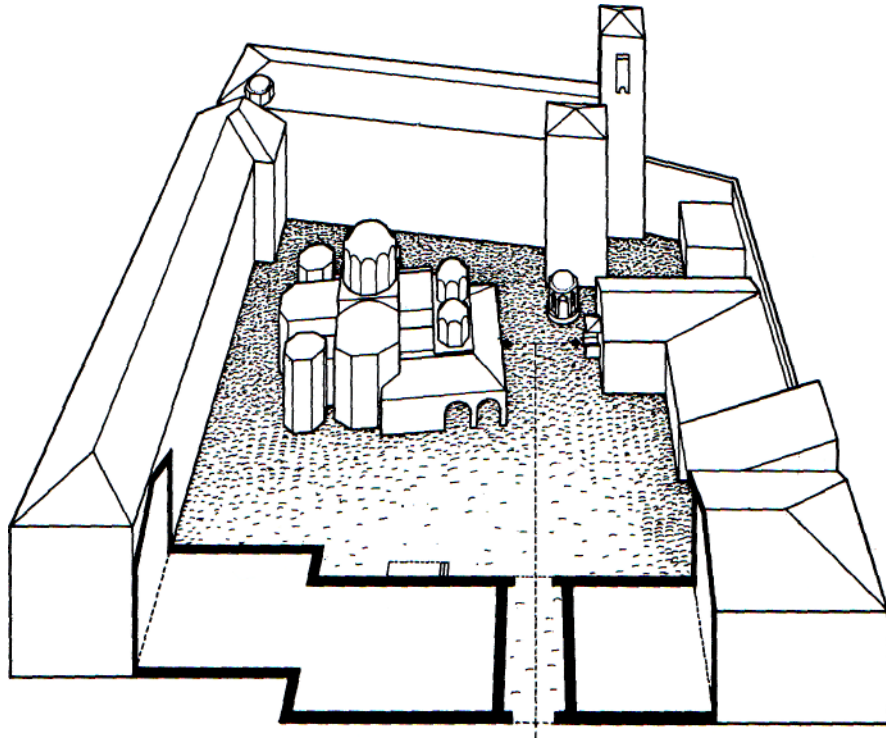
Η μονή Ευαγγελιστριάς από την άλλη, ανήκε στην οικογένεια Δαπόντε και ο Καισάριος έτρεφε γι' αυτήν ιδιαίτερα συναισθήματα, όπως αναφέρει ο ίδιος. Με τη συμβολή και την επίβλεψη του η μονή έφτασε σε ένα υψηλό επίπεδο πλούτου, αναγνώρισης και ομορφιάς.

Παρ' όλες αυτές τις ιστορικές ομοιότητες των δύο κτισμάτων, οι δύο μονές αρχιτεκτονικά δεν μοιράζονται πολλά κοινά στοιχεία. Αυτό συμβαίνει τόσο λόγω και της χρονικής διαφοράς της κατασκευής τους, όσο και λόγω των διαφορετικών κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών. Το Καθολικό της Μονής Ευαγγελιστριάς είναι σχετικά απλό και κατασκευασμένο με οικονομικά υλικά και μεθόδους, χωρίς άφθονα επιπρόσθετα διακοσμητικά στοιχεία. Από την άλλη πλευρά το Καθολικό της Μονής Ξηροποτάμου έχει κατασκευαστεί με πιο ακριβά υλικά και μπορεί να θεωρηθεί σε γενικές γραμμές ένα πολυτελές κτίσμα.

Σημαντική διαφορά αποτελεί η κλίμακα των δύο κτισμάτων. Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου είναι ευρύχωρο μήκους 30 μέτρων, πλάτους 19 μέτρων, και ύψους 15 μέτρων σε αντίθεση με το καθολικό της Ευαγγελιστριάς οι διαστάσεις του οποίου είναι 12.40 μέτρα μήκος και 7.45 μέτρα πλάτος.

Αναφορικά με τις ομοιότητες των δύο μοναστηριακών συγκροτημάτων, μπορεί να εντοπιστεί ότι και τα δύο μοναστήρια έχουν φρουριακό περίβολο και τα κτίσματα, εκτός του καθολικού, προσκολλώνται πάνω στον περίβολο αυτόν, αφήνοντας τον υπόλοιπο χώρο ανοικτό. Η τυπολογία αυτή είναι ευρύτατα διαδεδομένη καθ' όλη τη διάρκεια των βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων (εικόνα 50). Ο περίβολος είναι φρουριακός και λιτός στη μονή Ευαγγελιστριάς με ανοίγματα για πολεμίστρες ενώ στη μονή Ξηροποτάμου έχει σαχνισιά.

Σημειώνεται ότι οι προεξοχές των ορόφων, που είναι σκεπαστές, συνήθως είναι παράλληλες προς την οικοδομική γραμμή του ισογείου. Αυτό βασικά συμβαίνει για λόγους εξοικονόμησης χώρου. Επίσης είναι λιγότερο συχνό να είναι τριγωνικές, για λόγους ορθογωνισμού του δωματίου ή προσπαθώντας να επιτευχθεί ένα καλύτερος προσανατολισμός. Τέλος μπορεί να είναι τραπεζοειδείς στη μορφή, με στόχο να εξυπηρετούν ταυτόχρονα την εξοικονόμηση αλλά και τον ορθογωνισμό του χώρου.

Εικόνα 50. Η τυπολογία ενός μοναστηριακού συγκροτήματος. Σε αυτήν την τυπολογία υπακούν και οι δύο Μονές (Χ. Μπούρας).

Τα σαχισιά (εικόνα 51) αναδεικνύονται με την πλαισίωση τους από ξύλινο πλαίσιο Π, που τονίζεται πάνω στο σοβά. Το πλαίσιο αυτό περιλαμβάνει ένα οριζόντιο ξύλινο στοιχείο στο κάτω μέρος και δύο κατακόρυφα, σαν παραστάδες, που συνήθως φτάνουν μέχρι το πρέκι των παραθύρων και καταλήγουν σε μικρά επίκρανα. Η στήριξή τους διαμορφώνεται με πολλούς τρόπους. Ο τσατμάς των σαχισιών είναι κατασκευασμένος από ξύλινο σκελετό και γέμισμα από οπτοπλινθοδομή κτισμένη για τεχνικούς λόγους με τη μορφή του ψαροκόκαλου και στηρίζονταν με πυκνά ή αραιά φουρούσια (καμπυλωμένα διαγώνια ξύλα).

Επίσης οι παρειές των εξωτερικών τοίχων είναι οριζόντιων φουρουσιών τα οποία διαμορφώνονται με κοιλόκυρτο κούτελο. Στο κάτω πέλμα τους ενώνονται με οριζόντια στοιχεία, τα οποία και στηρίζουν. Αυτά τα στοιχεία συνήθως είναι αντηρίδες με κοιλόκυρτη μορφή.

Εικόνα 51. Τα σαχνισιά.

Τηρώντας την επικρατούσα τυπολογία όπως αυτή αναφέρθηκε και περιγράφηκε, τα δυο μοναστηριακά συγκροτήματα έχουν πολλές ομοιότητες στις επιμέρους αρχιτεκτονικές μορφές τους. Τα δύο μοναστήρια έχουν όλα τα τυπικά κτίσματα όπως το αρχονταρίκι, τη τράπεζα, τα κελιά και το κωδωνοστάσιο.

Στη μονή Ξηροποτάμου υπάρχει φιάλη ιδιαίτερης αισθητικής αξίας ενώ στη μονή Ευαγγελιστρίας δεν υπάρχει. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι η Ευαγγελίστρια είναι μία μονή της περιφέρειας και δεν έχει καμία σχέση με τον πλούτο των μονών του Αγίου Όρους.

<p>Εικόνα 52α. Η όψη της φιάλης της Μονής Ξηροποτάμου.</p>	<p>Εικόνα 52β. Η κάτοψη της φιάλης της Μονής Ξηροποτάμου.</p>

Το καθολικό της μονής Ξηροποτάμου χτισμένο τον 10^ο αιώνα ακολουθεί τον τυπικό Αγιορείτικο τύπο της τρουλαίας βασιλικής που αποτελεί εξελιγμένη μορφή της τυπικής βασιλικής με τρούλο και είναι ο μεταβατικός τύπος που σταδιακά θα εξελιχθεί στο σύνθετο εγγεγραμμένο σταυροειδή ναό της μεσοβυζαντινής περιόδου. Τυπολογικά τα δύο Καθολικά διαφέρουν. Στη τρουλαία βασιλική το ιερό είναι ξεχωριστός χώρος. Αντίθετα στο σταυροειδή εγγεγραμμένο χωρίζεται από το τέμπλο. Και στις δυο περιπτώσεις το ιερό έχει απόκλιση προς το βορρά λόγω της διαμόρφωσης του εδάφους. Η Ευαγγελίστρια είναι ναός σταυροειδής εγγεγραμμένος τετρακίονιος με τρούλο ναού χωρίς νάρθηκα. Όπως προαναφέρθηκε στον απλό τετρακίονιο σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλο τύπο δεν υπάρχει ανεξάρτητος χώρος για το ιερό, το οποίο καταλαμβάνει το ανατολικό τμήμα του σταυρικού τετραγώνου, φθάνοντας ως τα ανατολικά στηρίγματα του τρούλου. Τα τόξα μετατρέπονται σε τέσσερις αβαθείς καμάρες που διαμορφώνουν ένα σταυρόσχημο πυρήνα στο κεντρικό τμήμα του ναού. Οι μεγάλοι γωνιακοί κτιστοί πεσσοί μειώνονται σε όγκο και στη θέση τους διαμορφώνονται μικρότερα στηρίγματα και γωνιακά διαμερίσματα.

Αναφορικά με τον τρόπο κατασκευής καθώς επίσης και με τα χρησιμοποιούμενα υλικά, τα δύο κτίσματα έχουν πολλές ομοιότητες. Οι δυο μονές είναι λιθόκτιστες με κονιάματα στους αρμούς. Εντούτοις, η λιθοδομή της Ευαγγελίστριας δεν είναι ιδιαίτερα προσεγμένη ενώ στη μονή Ξηροποτάμου η λιθοδομή είναι εξαιρετική. Η στέγη και στις δύο μονές καλύπτεται με σχιστόλιθους οι οποίοι δίνουν πολύ καλό αισθητικό αποτέλεσμα.

Στο επίπεδο των επεμβάσεων, των ενισχύσεων καθώς και των προσθηκών μπορούν επίσης να προσδιοριστούν πολλά κοινά στοιχεία. Οι πολλές επεμβάσεις που έχουν υποστεί ανά τους αιώνες και τα δύο Καθολικά, και κυρίως τα σύγχρονα υλικά όπως το σκυρόδεμα, έχουν από κοινού αλλοιώσει την όψη τους αλλά έχουν λύσει επείγοντα στατικά ζητήματα. Παρόλα αυτά όμως οι πρόσφατες επεμβάσεις πρέπει, αν όχι να καθαιρεθούν τουλάχιστον να γίνουν λιγότερο εμφανείς.

Επίσης τα καθολικά των μονών έχουν μια ειδοποιό διαφορά: αυτή της αγιογράφησης. Η Μονή Ξηροποτάμου έχει να επιδείξει αξιόλογη αγιογράφηση, όπως και οι υπόλοιπες μονές του Αγίου Όρους. Αντίθετα η Ευαγγελίστρια έχει μόνο φορητές εικόνες, που φυσικά και αυτές είναι επίσης αξιόλογες.

Κοινό παρονομαστή για τη σύγκριση των δύο Καθολικών μπορεί να αποτελέσει η αρχιτεκτονική μορφή της κρήνης που συναντάμε στην Ιερά Μονή των Ιβήρων (εικόνα 53). Η Ιερά Μονή των Ιβήρων έχει κατασκευαστεί το 1735. Η κρήνη είναι μαρμάρινη και έχει διαστάσεις 1,80 μέτρα επί 1,00 μέτρα . Είναι διαμορφωμένη σε δύο επίπεδα. Το βαθύτερο φέρει παράσταση λεγενόμπρικου επί εδράνου. Από τα ανοίγματα του μπρικιού βλασταίνουν κλαδιά και άνθη. Η όλη παράσταση είναι τοποθετημένη εντός πλαισίου που απολήγει σε ισλαμικό τόξο, έχοντας στη βάση του τον κρουνό και, εξωτερικά, ελικοειδή διάκοσμο.

Εικόνα 53. Η κρήνη της Ιεράς Μονής των Ιβήρων.

Το δεύτερο επίπεδο περιβάλλει το πρώτο, με δύο κίονες και με υπερκείμενο τόξο διπλής καμπύλης. Το υπόλοιπο καλύπτεται με πυκνούς φυτικούς πλοχμούς. Αναπτυσσόμενο προς τα πάνω, εικονίζει επί ορθογωνικής πλάκας ολόσωμους αγγέλους, να ανοίγουν ειλητάριο με την επιγραφή «Νίψον ανομήματα μη μόναν όψιν». Παράλληλα, στέφουν με επισκοπική μίτρα δικέφαλο αετό με ανοιχτές φτερούγες που κρατά βασιλικά σύμβολα, το σκήπτρο και τη σφαίρα. Περιβάλλεται από είδος ημικυκλικής δόξας, ενώ η ουρά του διαχωρίζει την υποκείμενη κορνίζα και την επ' αυτής επιγραφή σε δύο τμήματα των τριών στίχων το καθένα: «*Ιρός Ναθαναήλ προηγούμενος Ξιβερίων / ανήρ άδολος ος τούμπαλαι ο (Ι)σραϊλίτης / εξ πολίδος Σμύρνης ... / μονής αρίστης π(ατ)έρων Ιβήρων ... / μνημοσύν[ου] χάριν ... / ... καθαρω ... 1735*».

Το σύνολο του επιπέδου περιβάλλεται από διπλό πλαίσιο, ένα εσωτερικό, κροσσωτό με σχηματοποιημένους καρπούς, και ένα εξωτερικό με φυλλόσχημα εντός τεμνόμενων τοξυλλίων.

Τέλος η ανωδομή της κρήνης, από προεξέχον ανεξάρτητο μάρμαρο, εικονίζει στο κέντρο χερουβείμ και στις γωνίες ήλιους με ανθρώπινη μορφή. Στο επάνω μέρος της φέρει κορνίζα με συνεχόμενους σταυρούς, ενώ στο κάτω διάτρητη δαντέλλωση.

Πρόκειται για περίτεχνη κατασκευή με αξιοσημείωτη συνθετική σύλληψη. Οι έντονες ισλαμικές επιρροές του κάτω τμήματος, με φυτικούς πλοχμούς και το ανθοφόρο μπρίκι (θέμα γνωστό από τα ηπειρώτικα χρωματιστά κεντήματα αλλά και τα σκυριανά), ανταμώνουν με τα παραδοσιακά και θρησκευτικά θέματα του επάνω τμήματος της ανωδομής.

Από τις εικονιζόμενες παραστάσεις, ας σημειωθεί για τον δικέφαλο αετό ότι, μέσα στην πολυσημία των συμβολισμών του, το γεγονός ότι εδώ στέφεται από αγγέλους παρέχει ένα παράδειγμα της λόγιας ερμηνείας των δύο φύσεων του Χριστού. Ανάλογο συμβολισμό εκφράζουν, σε άλλα λιθανάγλυφα, τα φωτοστέφανα που περιβάλλουν τις δύο κεφαλές, όπως στο Καθολικό της Μονή Ξηροποτάμου (εξωτερικά θωράκια, 1763).

VI. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η Ιερά Μονή Ευαγγελιστρίας είναι μία από τις πιο ενδιαφέρουσες μονές στη Σκόπελο αλλά και σε ολόκληρο το Αιγαίο. Η ιστορία της την κάνει μοναδική και της προσδίδει αίγλη. Η τοποθεσία στην οποία κτίστηκε είναι ιδανική. Της παρέιχε την ασφάλεια που χρειάζονταν στο παρελθόν και πλέον την κάνει ιδανικό προορισμό για όποιον θέλει να συνδυάσει τη θρησκευτική κατάνυξη με μία εξαιρετική θέα προς τη χώρα της Σκοπέλου και το Αιγαίο.

Οι πολλές εργασίες συντήρησης που έγιναν κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα (εικόνα 55) έχουν αλλοιώσει το χαρακτήρα της και έχουν υποβαθμίσει την αισθητική της αξία. Για το λόγο αυτό λοιπόν προτείνονται κάποιες λύσεις και ορισμένες προτάσεις που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στη διατήρηση και ανάδειξη αυτού του ιδιαίτερα αξιόλογου μνημείου.

Εικόνα 55. Στις φωτογραφίες αυτές παρατηρούμε τις εργασίες συντήρησης που γίνονται στις αγιογραφίες.

Πρώτον ο υψηλός περίβολος της μονής θα πρέπει να παραμείνει συμπαγής και να δεσπόζει ως κυρίαρχη μορφή στο χώρο. Θα πρέπει συνεπώς να αφαιρεθούν οι προσθήκες και οι παρεμβάσεις, οπότε να επιστρέψει ο περίβολος στο αρχικό του λιτό και φρουριακό ύφος. Οποιοδήποτε στοιχείο που προεξέχει από τον κύριο όγκο θα πρέπει να αφαιρεθεί. Αυτό θα πρέπει να γίνει κυρίως στη δυτική πλευρά. Στην ανατολική πλευρά, όπου η περιτείχιση εφάπτεται στο βουνό απαιτούνται έργα προστασίας από τα νερά της βροχής και την υγρασία.

Η παραδοσιακή λιθοδομή θα πρέπει να ενισχυθεί ώστε να καταστεί δυνατόν να καθαιρεθούν οι μη απαραίτητες μεταγενέστερες προσθήκες από σκυρόδεμα και μπετόν αρμέ, ειδικά αυτές που αλλοιώνουν τη μορφολογία και κρύβουν την λιθοδομή. Το κτίσμα χάνει την παλαιότερη λιτή δομή του και έτσι δεν προβάλλεται η ιστορικότητα του χώρου που εμπνέει σεβασμό στον επισκέπτη.

Οι όψεις των κτισμάτων θα πρέπει τουλάχιστον να ευπρεπιστούν, αφού πρώτα επισκευαστούν, πάντα με τη βοήθεια ειδικού, αποσκοπώντας στην ανάδειξη των ιδιαίτερων στοιχείων τους. Επίσης μία αναπαλαίωση σε στοιχεία όπως είναι οι επιγραφές στις κρήνες και τα λιθόγλυπτα περιθωρώματα θα έδινε στο χώρο την αρχική του εντύπωση και ύφος.

Η ξυλόστεγη παλιά πτέρυγα πρέπει να συντηρηθεί και να αποκατασταθούν τα φθαρμένα ξύλινα στοιχεία που εκτός από αισθητικά προβλήματα δημιουργούν κυρίως στατικά. Θα πρέπει επίσης να αποκατασταθεί το παλιό κωδωνοστάσιο και να περιοριστεί η γειτονική προσθήκη. Η διατήρηση και η συντήρηση του επιχρυσωμένου τέμπλου θεωρείται επιτακτική. Η συντήρηση αυτή πρέπει να γίνει σύμφωνα με τις υποδείξεις ειδικών επιστημόνων ώστε να είναι σωστή και αποτελεσματική. Στην ξυλόστεγη παλαιά πτέρυγα πρέπει να αντικατασταθούν τα φθαρμένα ξύλινα στοιχεία με νέα που θα διατηρήσουν όμως το ίδιο ύφος. Επίσης να απαλλαγεί ο χώρος από τη προσθήκη φέροντος οργανισμού από σκυρόδεμα όπου αυτό είναι δυνατό ή αν δεν είναι δυνατό να καλυφθεί με παραδοσιακούς τρόπους, π.χ. ξύλινη επένδυση. Οι φορητές εικόνες πρέπει να συντηρηθούν και να καθαριστούν.

Τα διαφόρων τύπων κεραμίδια πρέπει να αντικατασταθούν από σχιστόπλακες, όπως ήταν αρχικά τοποθετημένες, που δίνουν στον επισκέπτη την αίσθηση της κατάνυξης. Στο δάπεδο της αυλής έχουν γίνει επικαλύψεις από τσιμεντοκονία και προφανώς έχουν καλυφθεί οι παραδοσιακές πλάκες που καλό θα ήταν να αποκαλυφθούν, όπου αυτό είναι δυνατόν.

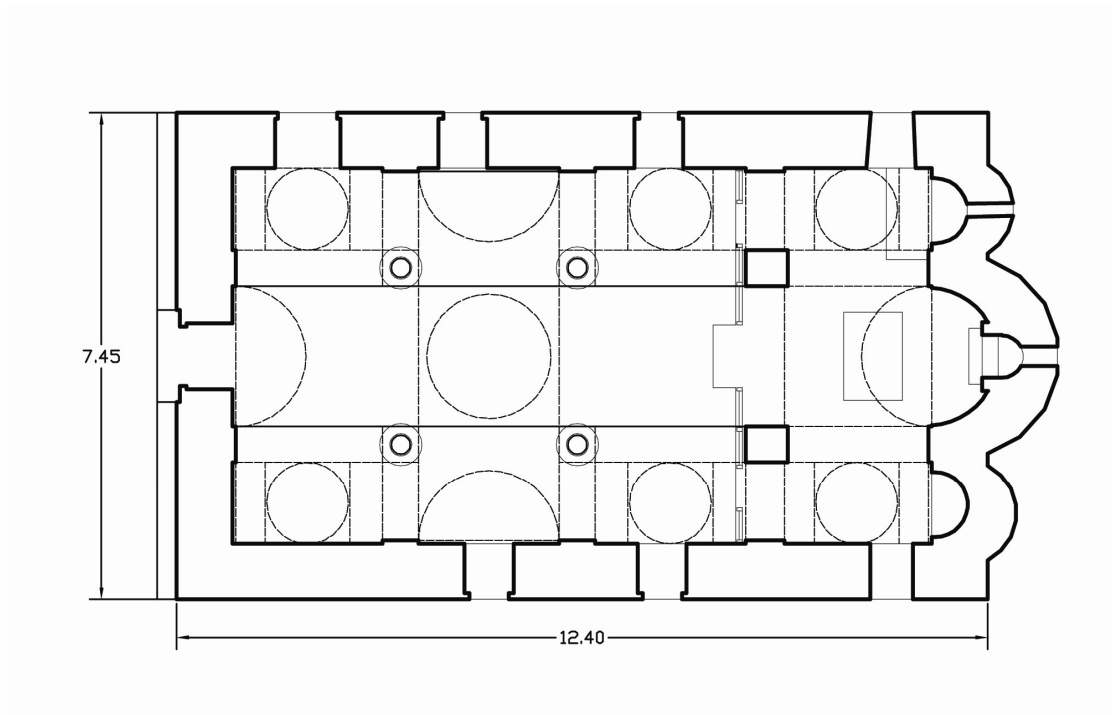
Η διάθεση διατήρησης του παραδοσιακού τρόπου έκφρασης του μοναχισμού παραμένει στη μονή και μπορεί να συνδυαστεί με τη δημιουργία εργαστηρίων αιογραφίας, χειροτεχνίας, μεταποιητικών δραστηριοτήτων και ενός μικρού πωλητηρίου, στο οποίο θα διατίθενται οι εκδόσεις και τα προϊόντα της μονής.

Όλα αυτά θα συμπλήρωναν τα έσοδα της και θα εξασφάλιζαν τη βιωσιμότητα της. Επίσης η διαφήμιση της σαν προορισμό θρησκευτικού τουρισμού, που βρίσκεται σε ιδιαίτερη άνθηση, θα μπορούσε να προσελκύσει προσκυνητές και όχι μόνο να εξασφαλίσει την επιβίωση της αλλά να την καταστήσει ιδιαίτερα εύρωστη.

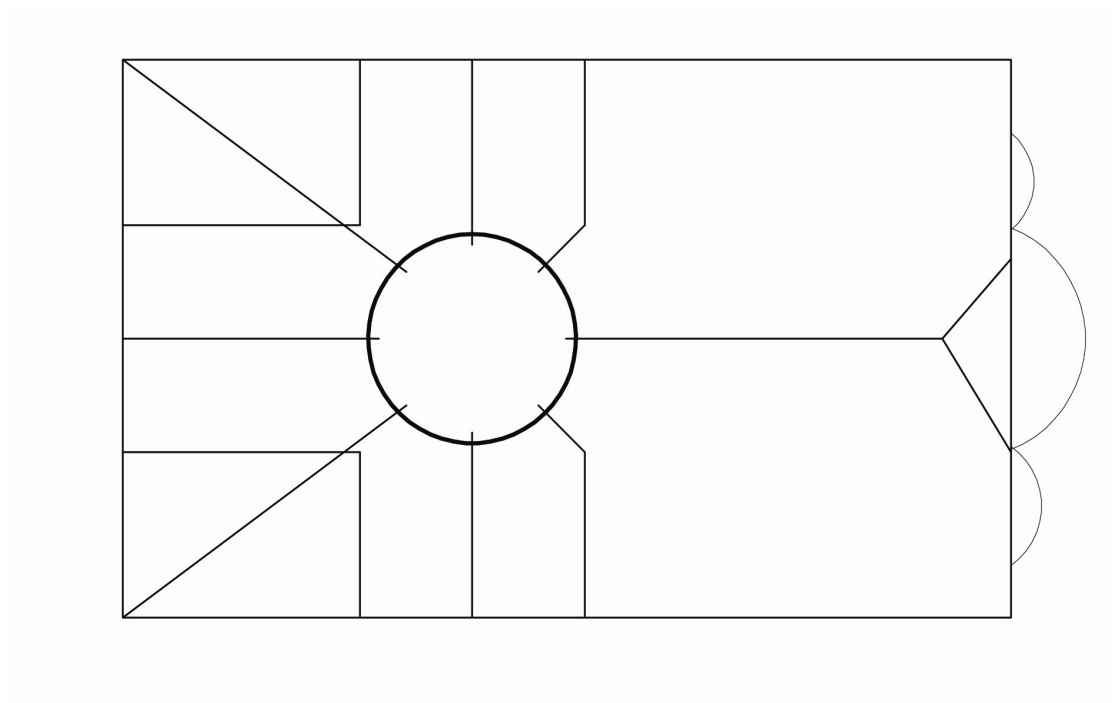
VII. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΣΑΜΨΩΝ: ΣΚΟΠΕΛΟΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΦΗΓΗΣΗ. ΔΗΜΟΣ ΣΚΟΠΕΛΟΥ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΚΟΠΕΛΟΥ, 2000.
2. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΣ ΑΜΗΤΟΣ: ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ. ΤΟΜΟΣ Β΄. ΕΚΔΟΣΗ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ 2009.
3. ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ ΓΙΑΝΝΗΣ: ΣΚΟΠΕΛΟΣ, ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ. ΛΑΡΙΣΑΪΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ 4, 1976.
4. Π. ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ: ΑΡΧΕΙΟ Ι. Μ. ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ. ΕΠΙΤΟΜΕΣ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ, ΑΣ3, 1993.
5. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΣΠΟΡΑΔΩΝ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ. ΤΕΕ, ΤΜΗΜΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ, 2006.
6. ΑΛΕΞΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ: ΣΚΙΑΘΟΣ, Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ .
7. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ. 2^{0ς} ΤΟΜΟΣ. ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΜΕΛΙΣΣΑ, 2001.
8. ΜΟΝΑΧΟΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ: ΤΟ ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ, ΜΥΘΟΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΕΡΤΙΟΣ, ΚΑΤΕΡΙΝΗ 1986.
9. Π. ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ: ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ Ι. Μ. ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ. ΕΠΙΤΟΜΗ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ, ΑΘΩΝΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΑΘΗΝΑ 1993.

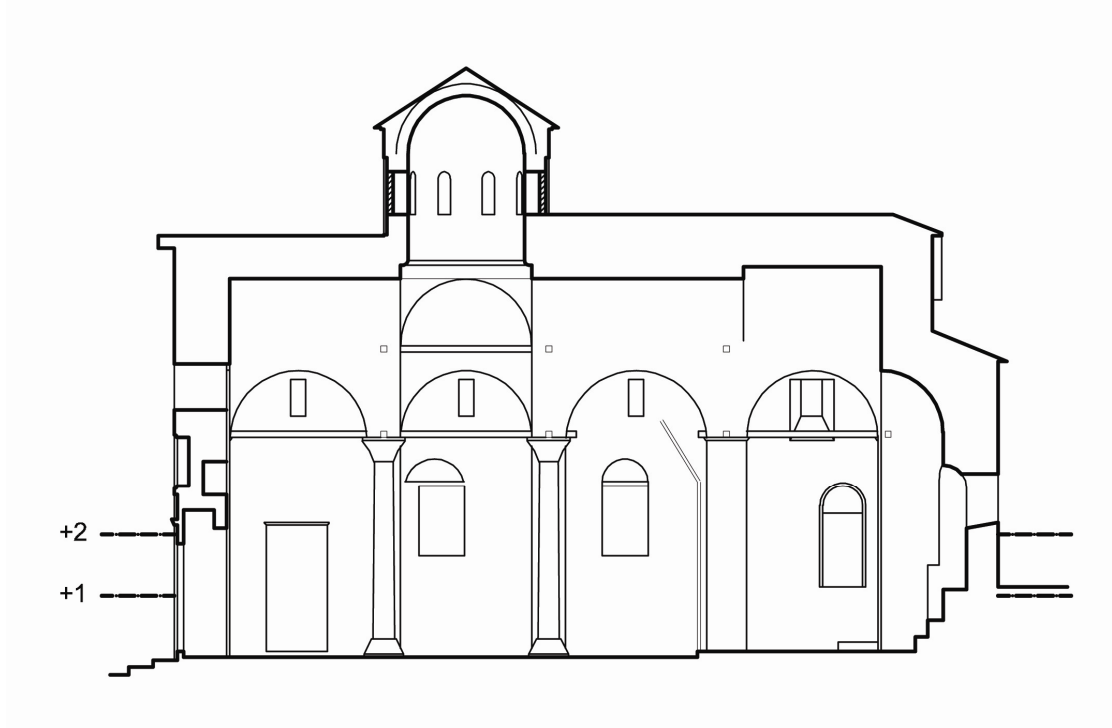
VIII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Σχέδια του καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας

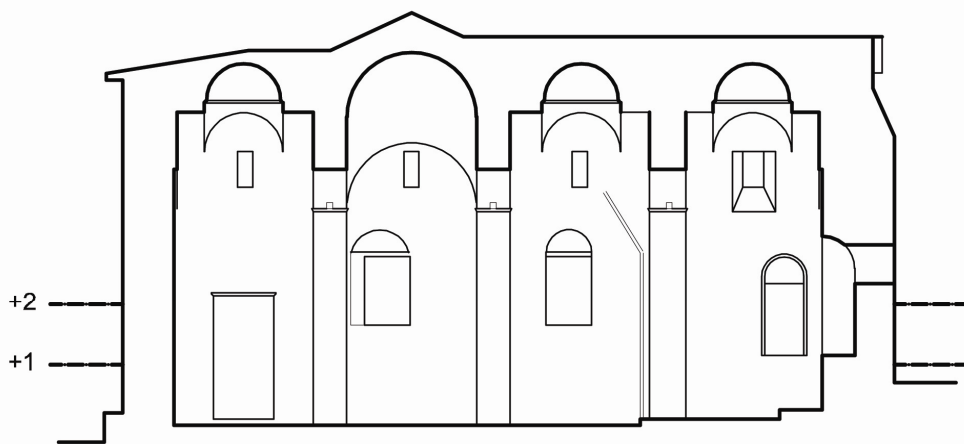
Κάτοψη Καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας (κλίμακα 1:100)

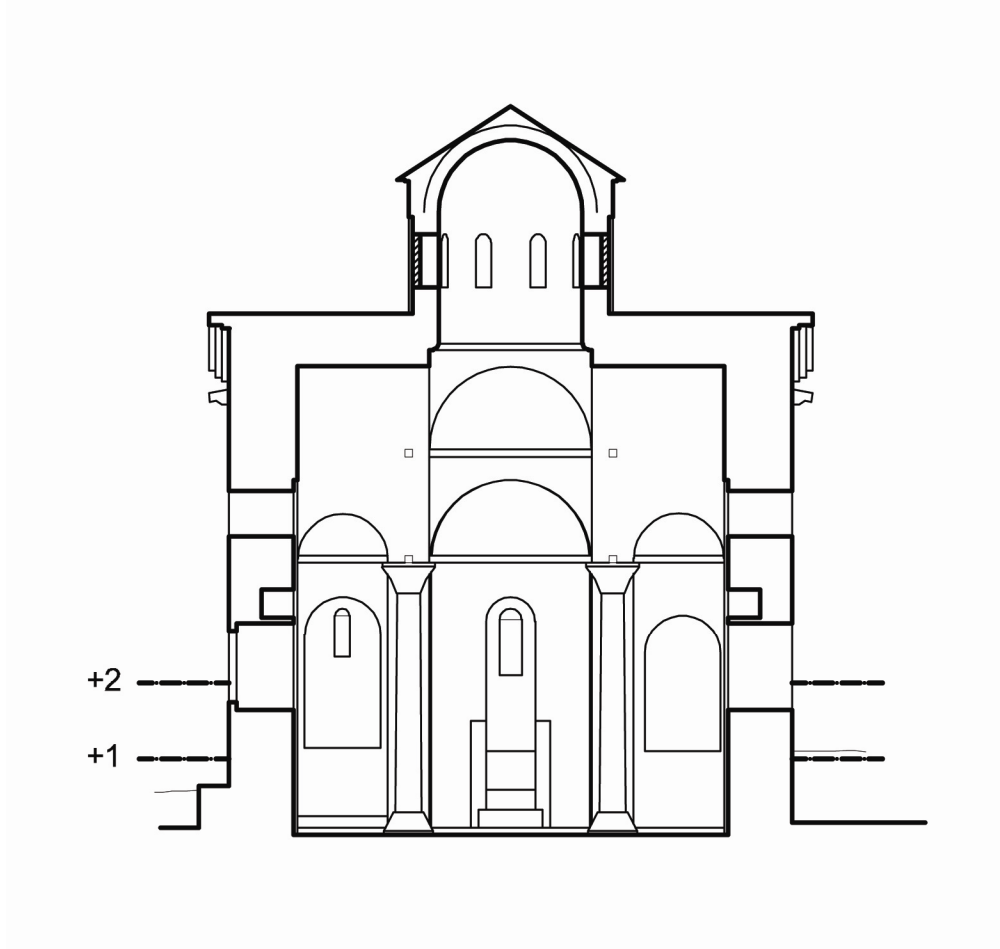
Στέγη του Καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας (κλίμακα 1:100)

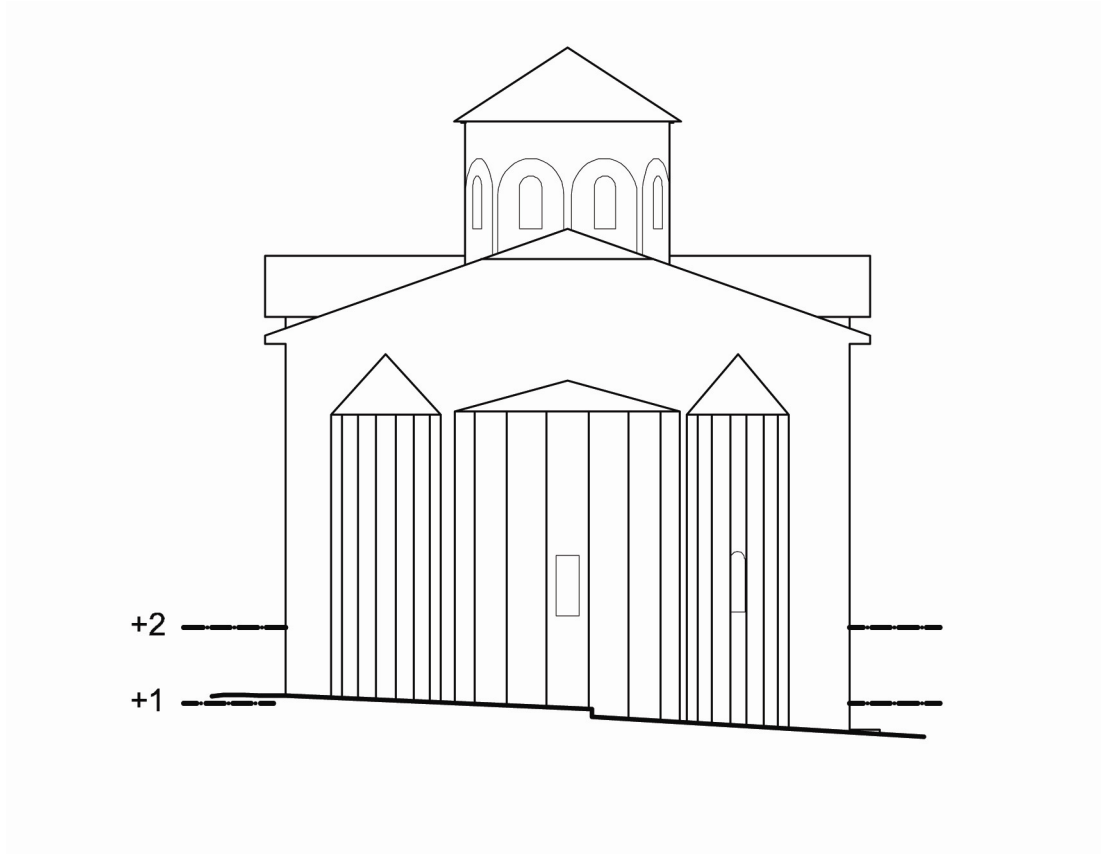
Τομή κατά μήκος του Καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας (κλίμακα 1:100)

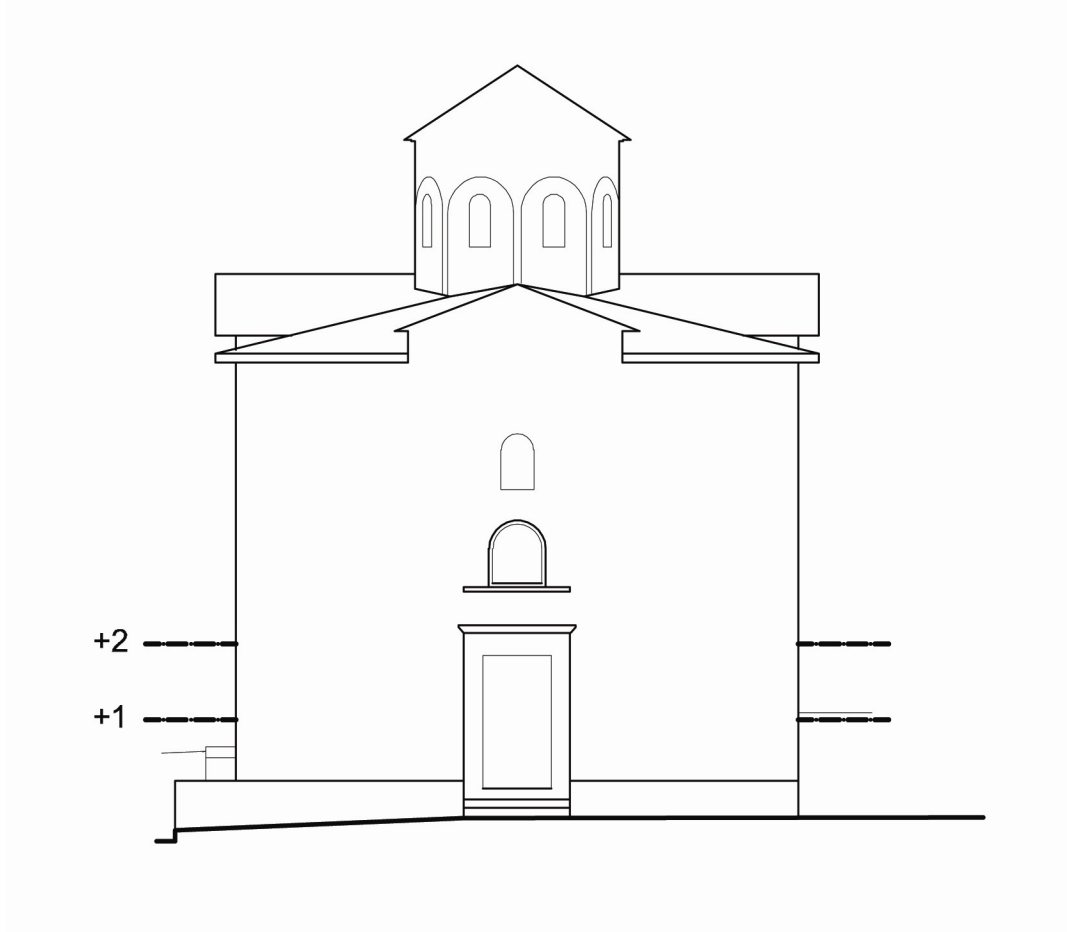
Τομή βόρειου κλίτους του Καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας (κλίμακα 1:100)

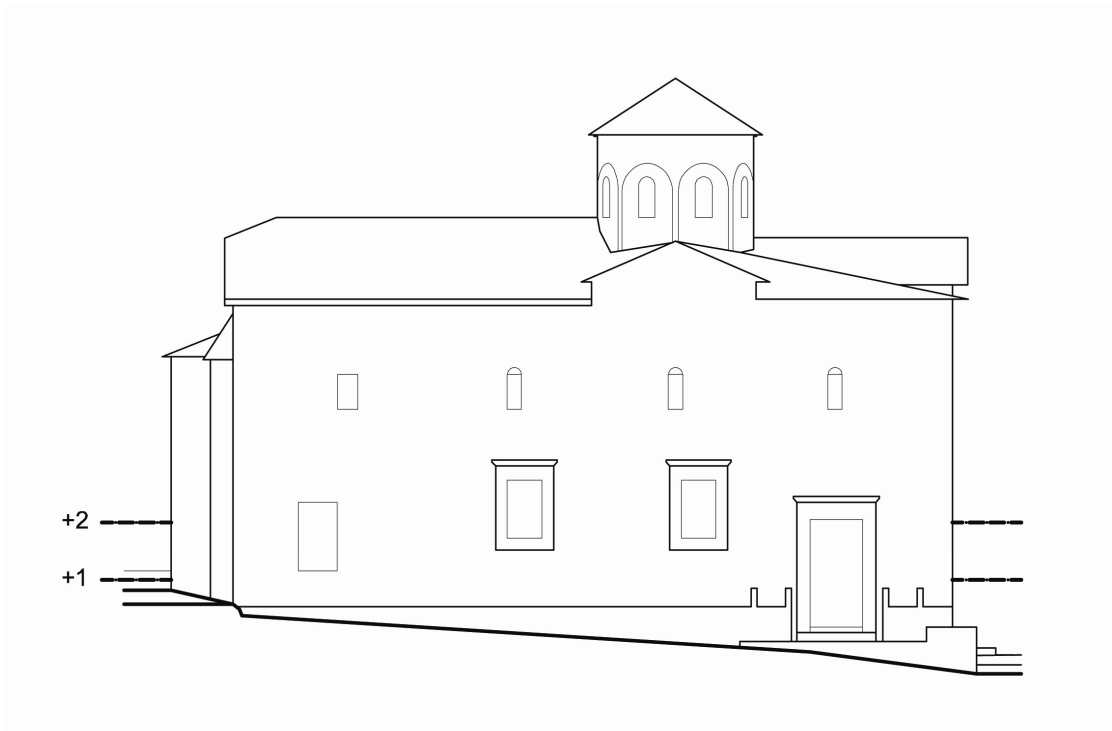
Εγκάρσια τομή του Καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας (κλίμακα 1:100)

Ανατολική όψη του Καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας (κλίμακα 1:100)

Δυτική όψη του Καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας (κλίμακα 1:100)

Βόρεια όψη του Καθολικού της Μονής Ευαγγελίστριας (κλίμακα 1:100)

ΧΙ. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματοποιείται μελέτη της Ιεράς Μονής Ευαγγελιστρίας της νήσου Σκοπέλου των Βορείων Σποράδων και αποτύπωση του μεταβυζαντινού Καθολικού της.

Η εν λόγω Μονή κατασκευάστηκε την περίοδο της Τουρκοκρατίας, περί το 1676 από τον Ιωάννη Γραμματικό και ανακαινίστηκε ολοκληρωτικά από τον υιό του Στέφανο Δαπόντε το 1712, ενώ τα βασικά χαρακτηριστικά της τότε μορφής της εξακολουθούν να διατηρούνται έως και σήμερα. Βασικό στοιχείο της Μονής είναι ο έντονος φρουριακός της χαρακτήρας. Το Καθολικό, το οποίο κτίστηκε το 1712, βρίσκεται στο κέντρο της Μονής και κατατάσσεται τυπολογικά σε απλό, τετρακίονιο, σταυροειδή, εγγεγραμμένο με τρούλο τύπο.

Τέλος γίνεται σύγκριση με το Καθολικό της Μονής Ξηροποτάμου, το οποίο τυπολογικά ανήκει στον βυζαντινό αγιορείτικο ρυθμό, αλλά «συγγενεύει», ας μας επιτραπεί η έκφραση, με τη Μονή που μελετάμε, κυρίως για τον λόγο ότι και στις δύο Μονές υπήρξε έντονο και ανεξίτηλο το στίγμα και η παρουσία του μοναχού λόγιου συγγραφέα Καισάριου Δαπόντε.